

СЪДЪРЖАНИЕ

Йордан Христосков – Социалното осигуряване през 2008 г.	3
Осигуряването в числа	
Антонина Николова – Бюджет на държавното обществено осигуряване за 2008 г.	5
Архивно стопанство	
Евгения Петрова – Архивното стопанство на НОИ – състояние и перспективи	9
Евроинтеграция	
България по пътя към Европа	14
Международна дейност	
Георги Желев – Нови спогодби в областта на социалното осигуряване.....	20
Дискусия	
Зоя Славова – Отговорно родителство или родителска отговорност	22
Чужд опит	
Европа - пенсионни неволи и решения.....	28
Илеана Стоянова – Осигурителната система в Латвия.....	30

Бюлетин на Националния
осигурителен институт

Година VII, брой 1, 2008

Редакционна колегия:

Христина Митрева - председател
Валентина Кръстева
Даниела Асенова
Теодора Нончева
Марин Калчев
Йосиф Милошев

Редактор:

Валентина Минчева

Коректор Валентина Минчева
Предпечат Калина Минчева
Печат Печатна база на НОИ
Формат 60 x 90/8
Печатни коли 4

Адрес на редакцията

1303 София,
бул. "Ал. Стамболийски" № 62-64
Тел: 02 926 1010
02 926 1028
web: www.nssi.bg
ISSN 1311 - 9656

СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ ПРЕЗ 2008 Г.

Законът за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г. (ДВ, бр. 113 от 28.12.2007 г.) е документ, който в много голяма степен определя както осигурителната политика на страната ни през настоящата година, така и правата и задълженията на участниците в осигурителния процес – работодатели, осигурени лица, самоосигуряващи се, пенсионери, безработни и други. В осигурителната практика за 2008 г. се открояват следните нови акценти:

I. Осигурителни вноски и осигурителен доход

Размерите на **осигурителните вноски за 2008 г.** се запазват такива, каквито бяха определени с промяната в чл. 6, ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване, влязла в сила от 1.10.2007 г. Разпределението на осигурителните вноски за фондовете “Пенсии”, “Общо заболяване и майчинство” и “Безработица” между работодателя и работника за тази година обаче е 60:40. Запазват се изключенията за държавните служители и за работещите в съда, прокуратурата и другите специални ведомства, при които вноската е изцяло за сметка на осигурителя. Размерите на осигурителните вноски по фондове на държавното обществено осигуряване за 2008 г. са:

1. за фонд “Пенсии”:

- а) за лицата, родени преди 1 януари 1960 г. – 22 на сто;
- б) за лицата, родени след 31 декември 1959 г. – 17 на сто;
- в) за лицата, работещи при условията на I и II категория труд – осигурителната вношка по буква “а” или “б”, и за сметка на осигурителя – 3 на сто;
- г) за лицата по чл. 4, ал. 1, т. 4 от Кодекса за социално осигуряване и за следователите по Закона за съдебната власт – осигурителната вношка по буква “а” или “б”, увеличена с 3 пункта;

2. за фонд “Общо заболяване и майчинство” – 3,5 на сто;

3. за фонд “Трудова злополука и професионална болест” по групи основни икономически дейности, съгласно приложение № 2 към Закона за бюджета на ДОО за 2008 г., като осигурителната вношка е за сметка на осигурителя;

4. за фонд “Безработица” – 1 на сто.

Осигурителната вношка за Учителския пенсионен фонд е в размер 4,3 на сто за сметка на осигурителя, а вноската за фонд “Гарантирани вземания на работниците и служителите” в размер 0,5 на сто и също е за сметка на осигурителя.

Размерите на месечния осигурителен доход за 2008 г. са както следва:

1. минимален месечен размер на осигурителния доход през календарната година по основни икономически дейности и квалификационни групи професии, съгласно приложение № 1 към Закона за бюджета на ДОО за 2008 г.;
2. минимален месечен размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се лица – 240 лв.;
3. минимален месечен размер на осигурителния доход за регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители – 120 лв.;
4. минимален месечен размер на осигурителния доход за регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители, които упражняват само земеделска дейност – 60 лв.;
5. максимален месечен размер на осигурителния доход – 2000 лв.

II. Пенсии и осигурителни плащания

Законът за бюджета на ДОО за 2008 г. предвижда **пенсиите** да се индексират от юли с коефициент, определен по така нареченото “швейцарско правило” – сумата от 50 на сто от индекса на потребителските цени и 50 на сто от нарастването на осигурителния доход за предходната година. По предварителни данни от Министерството на финансите (при съставянето на бюджета на ДОО) средногодишният индекс на потребителските цени за 2007 г. бе 8,1%, а ръстът на осигурителния доход – 10,9%. При прилагане на горното правило се получава пенсиите да бъдат индексирани от 1 юли с 9,5 на сто.

Със същия процент се променят и гарантираните минимални размери на пенсиите, свързани с трудова дейност. Минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст от 1 януари до 30 юни

е 102,85 лв. (равнище, фиксирано при последната промяна от 1.10.2007 г.), а от 1 юли до 31 декември – 112,62 лв. Гарантирани минимални размери на пенсиите за инвалидност поради общо заболяване, на инвалидните пенсии за трудова злополука и професионална болест и на наследствените пенсии ще се определят като процент от гарантираната минимална пенсия за осигурителен стаж и възраст, съгласно разпоредбите на КСО.

Размерът на **паричното обезщетение за безработица** е 60 на сто от средномесечния осигурителен доход, върху който са внесени или дължими осигурителните вноски за последните 9 месеца. Съгласно разпоредбата на чл. 54б (ал. 2) на КСО в Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. се определи минимален размер на обезщетението – 100 лв., и максимален размер – 200 лв.

Размерът на паричното обезщетение за отглеждане на малко дете по чл. 53, ал. 1 и 2 от Кодекса за социално осигуряване през 2008 г. е 220 лв. Запазва се възможността това обезщетение да се получава от друг осигурен член на семейството или пък да се ползва програмата “В подкрепа на майчинството”, т.е. майката да се върне на работа, а детето да се гледа от избран от нея безработен. Майката (осиновителката), която е осигурена за риска “болест и майчинство” може да се възползва и от разпоредбата на чл. 54, ал. 1 да получава 110 лева месечно, ако не ползва или прекъсне допълнителния платен отпуск. Същите права има и самоосигуряващо се лице, ако започне да упражнява трудова дейност, за която се осигурява за инвалидност, старост и смърт и за болест и майчинство в периода до навършване на двегодишна възраст на детето.

В закона за бюджета на ДОО за 2008 г. се определя **максимален размер на гарантираните вземания** по чл. 22, ал. 2 и чл. 23, ал. 2 от Закона за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя в размер на 660 лв.

III. Промени в Кодекса за социално осигуряване

Със Закона за бюджета на ДОО се направиха и **следните две по-съществени промени в Кодекса за социално осигуряване**, а именно:

1. Създаде се възможността съпругът/ата на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба по време на задграничния мандат да се осигурява по свое желание и за своя сметка за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт или за всички осигурени социални рискове без трудова злополука, професионална болест и безработица върху избран месечен осигурителен доход между минималния и максималния размер на осигурителния доход за самоосигуряващо се лице, определен със закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за съответната година.

2. С цел да се стимулира продължаващата заетост и след придобиване право на пенсия се направиха промени в член 70 ал. 1, изречение второ, а именно: “Ако лицата имат осигурителен стаж без превръщане 37 години за мъжете и 34 години за жените и продължават да работят след навършване на възрастта по чл. 68, ал. 1–3, без да им е отпусната пенсия, за всяка година осигурителен стаж след тази възраст процентът е **3** (в стария текст бе 1,5) и съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж.” В същата алинея се добави и ново изречение, уточняващо, че процентът за всяка година осигурителен стаж след навършване на възрастта по чл. 68, ал. 1–3 се определя за действителен осигурителен стаж, без превръщане, придобит след 31 декември 2006 г. Тъй като тази разпоредба влиза в сила със задна дата, пенсиите, отпуснати през 2007 г., се преизчисляват служебно, когато при определяне на размера им е приложен процентът от 1,5 за осигурителен стаж, придобит през 2007 г. по чл. 70, ал. 1, изречение второ.

Настоящият материал има обзорен характер и цели да посочи само някои нови акценти в осигурителната практика през 2008 г. Участниците в осигурителния процес ще могат да получат актуална и пълна информация за своите права и задължения през 2008 г., като ползват интернет страницата на НОИ www.nssi.bg.

**Доц. д-р Йордан Христосков,
управител на НОИ**

Осигуряването в числа

БЮДЖЕТ НА ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА 2008 Г.

Антонина Николова,
главен експерт в отдел “Анализ и планиране на бюджета”
в Главна дирекция “Анализ, планиране и прогнозиране”

Законът за бюджета на Държавното обществено осигуряване за 2008 г., включващ консолидирания бюджет на ДОО и бюджетите на отделните фондове, беше приет в края на миналата година и публикуван в Държавен вестник, бр. 113 от 28.12.2007 г.

Подготовката му започна с Решение на Министерския съвет № 76 от 6.02.2007 г. за бюджетната процедура за 2008 г. и указания на Министерството на финансите (МФ) за подготовка на първите три етапа от бюджетната процедура за 2008 г. Тези етапи изискваха да се разработят прогнози за периода 2008–2010 г. по елементи на бюджетната класификация и за първи път по програми.

Прогнозата за консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване (КБДОО) беше разработвана на няколко етапа – към 9.03.2007 г. и към 30.08.2007 г.

След приемане на Решение на МС № 631/25.09.2007 г. за одобряване основните допускания за разработване на средносрочната фискална рамка за периода 2008–2010 г., КБДОО само за 2008 г. беше съгласуван в МФ на 2.10.2007 г. с подписването на меморандум за приходите, разходите, трансферите и финансирането и допълнително преработен към 16.10.2007 г.

Консолидираният бюджет на ДОО се основава на тригодишната бюджетна прогноза (2008–2010 г.), като в него са отразени указанията в Бюджетните насоки на МФ за съставяне на бюджетите за 2008 г.

Основните **макроикономически параметри**, които са заложили при разработването на приходната и разходната част на КБДОО за 2008 г., са:

1. Брутен вътрешен продукт – 61 711 млн. лв.
2. Средна месечна брутна работна заплата – 499,53 лв.

3. Среден месечен осигурителен доход – 464,52 лв.
4. Средногодишна инфлация – 6,9%.
5. Минимална работна заплата – 220 лв.

Приходите и разходите в бюджета на ДОО за 2008 г. се основават на конкретни социалноосигурителни показатели и разпоредби от действащото законодателство, уточнени и съгласувани с Министерството на труда и социалната политика (МТСП) и Министерството на финансите (МФ).

В областта на **приходите** в бюджета за 2008 г. са заложили следните **политики**:

1. Договаряне на **по-високи осигурителни прагове** по икономически дейности и основни квалификационни групи професии в резултат на повишаване на минималната работна заплата от 180 на 220 лв. Средното нарастване на минималните осигурителни прагове през 2008 в сравнение с 2007 г. е 26,24 на сто.

2. Нарастване на **средната работна заплата**. По разчети на Министерство на финансите за 2008 г. тя ще достигне 499,53 лв. В бюджета на ДОО за 2008 г. средният осигурителен доход е 464,52 лв., т.е. заложило е увеличение с 18,2 на сто спрямо очакваното му равнище за 2007 г. (393,00 лв.).

3. Увеличение на **минималния осигурителен доход** за самоосигуряващите се лица от 220 на **240 лв.**

4. Увеличаване на **максималния осигурителен доход** от 1 400 на **2 000 лв.**

5. Запазване на нормативите на осигурителните вноски по отделните осигурителни рискове в размерите, действащи от 1 октомври 2007 г. (за фонд “Пенсии”: за лицата, родени преди 1 януари 1960 г. – 22 на сто; за лицата, родени след 31 декември

1959 г. – 17 на сто; за фонд “Общо заболяване и майчинство” – 3,5 на сто; за фонд “Трудова злополука и професионална болест” по групи основни икономически дейности съгласно приложение № 2 осигурителната вноска е за сметка на осигурителя; за фонд “Безработица” – 1 на сто; запазване на осигурителната вноска за ДЗПО – 5 на сто в размера от 2007 г.; запазва се вноската за ФГВРС в размера от 2007 г. – 0,5 на сто, като се определя нов максимален размер на гарантираните вземания от 450 на 660 лв.).

6. Промяна на съотношението в поемането на осигурителната вноска от осигурители и осигурени лица от 65:35 в 2007 г. на 60:40 от 1.01.2008 г. (чл. 6, ал. 3 от КСО).

В областта на разходите в бюджета за 2008 г. са заложили следните политики:

1. Запазване на нормативите на обезщетенията при временна неработоспособност поради общо заболяване и злополуки и механизма на тяхното изчисляване.

2. Усъвършенстване на практическата дейност по изчисляване и изплащане на обезщетенията при временна неработоспособност от НОИ при запазване на задължението на работодателя за изплащане на първия ден от временната неработоспособност за негова сметка.

3. Запазване правата на майките при бременност и раждане. Увеличаване размера на обезщетението при отглеждане на малко дете от 180 на 220 лв.

4. Увеличаване на минималния размер на обезщетението за безработица – от 90 на 100 лв. и на максималния размер – от 180 на 200 лв.

5. Индексиране на пенсиите от 1.07.2008 г. по швейцарското правило.

6. Подобряване в още по-голяма степен организацията и контрола върху органите на лекарската експертиза чрез участието на доверени лекари на НОИ в ТЕЛК и НЕЛК, с цел намаляване на броя на новите експертни решения за трайно намалена работоспособност.

7. Прецениране на работата на специалните комисии на НОИ за препотвърждаване на експертните решения за степента на загубена работоспособност във връзка с контрола на неоснователно отпуснатите пенсии за инвалидност поради общо заболяване.

8. Подобен и по-ефективен контрол върху общопрактикуващите лекари от контролните органи на НОИ и НЗОК с цел ограничаване необосно-

ваното нарастване на разходите за краткосрочни обезщетения.

По приходите в КБДОО за 2008 г. се предвижда да постъпят 3 786 772,6 хил. лв., в т.ч. приходи от осигурителни вноски от работодатели за работници и служители – 2 323 971,6 хил. лв. (61,37 на сто); лични осигурителни вноски от работници и служители – 1 215 341,4 хил. лв. (32,09 на сто) и осигурителни вноски от самонаетите лица – 160 325,9 хил. лв. (4,23 на сто).

Сумите по старите и новите актове за начет за невнесени осигурителни вноски, събирани от контролните органи на НАП за 2008 г. се предвижда да бъдат 37 300,0 хил. лв., а от Агенцията за държавни вземания – 30 240,0 хил. лв. От НОИ се очаква да бъдат събрани от актове за начет по неправомерно извършени разходи от работодателите и други участници в осигуряването 1 582,5 хил. лв. Относителният дял на всички суми по актовете за начет (69 122,5 хил. лв.) в общия размер на приходите е 1,83 на сто.

По разходите в КБДОО за 2008 г. се предвижда средствата да бъдат 6 059 124,4 хил. лв. Те включват социалноосигурителните разходи за пенсии, социални помощи и обезщетения, разходите за издръжка на службите за социалното осигуряване и други разходи (за отбранително-мобилизационна подготовка и средствата за резерва за реформата).

Най-голям относителен дял – 87,71 на сто от всички разходи, имат разходите за пенсии. За 2008 г. са предвидени 5 314 337,6 хил. лв. (без резерва за реформата в социалното осигуряване от 60 000,0 хил. лв.). В тази сума са включени разходите за пенсии от ДОО и РБ, добавките към пенсиите на ветераните от войните, добавките към пенсиите на репресираните лица по чл. 9 от ЗПГРРЛ, пенсиите по международни спогодби и за пощенска такса и ДДС и други финансови услуги.

Наблюдава се устойчива тенденция към намаление в общия брой на пенсионерите в 2008 г. – 2 241 783, спрямо очаквания брой за 2007 г. – 2 256 858. Факторите, които определят тази тенденция, са както ограничените възможности за ранно пенсиониране, така и стимулирането към продължителна заетост при подобряващите се условия на пазара на труда. Овладеяна е тенденцията на бързо нарастване на броя на инвалидните пенсии, което оказва влияние и върху броя на социалните пенсии за инвалидност в размер 25 на сто, а оттам и върху общия брой на пенсиите.

При очаквания брой пенсионери и пенсии, разходите за пенсии през 2008 г. са 5 268 544,2 хил. лв.

Разпределението на разходите за пенсии от различните източници на финансиране е както следва: пенсии от ДОО – 94,3 на сто; пенсии за сметка на Републиканския бюджет – 4,8 на сто и пенсии по международни спогодби – 0,9 на сто.

С предвидените разходи за пенсии през 2008 г. се запазва досегашната тенденция за тази цел да се изразходват между 8,5 и 9,0 на сто от БВП.

Средният месечен размер на пенсията на един пенсионер за 2008 г. се планира да бъде 196,40 лв., спрямо очаквания размер от 164,57 лв. през 2007 г. Номиналното нарастване е 19,3 на сто, а реалното – 15,1 на сто.

В резултат на предприетите политики за нарастване на пенсиите се наблюдава трайна тенденция на по-високо ниво на заместване на дохода, получаван преди пенсиониране – 52,5 на сто за 2008 г., в сравнение с 2007 г. – 51,8 на сто.

Втората по значимост група разходи са тези за социални обезщетения и помощи. През 2008 г. се предвижда те да бъдат в размер на 596 240,6 хил. лв., или 9,84 на сто от общите разходи. Към тази група се включват разходите за обезщетения и помощи по КСО – 595 560,4 хил. лв., и разходите за пощенска такса и ДДС върху обезщетенията за безработица – 680,2 хил. лв. В съответствие с промените в КСО, които се съдържат в Закона за Държавния бюджет за 2008 г. (ДВ, бр. 113 от 28.12.2007 г., §96 от ПЗР), разходите за здравноосигурителните вноски за пенсионерите, за учащите се лица и за безработните са включени като трансфери между бюджетни сметки (между НОИ и НЗОК).

В разходите по КСО са включени основно разходите за обезщетения при временна неработоспособност и разходите за обезщетения при безработица. Най-голям относителен дял в разходите за обезщетенията при временна неработоспособност заемат обезщетенията поради общо заболяване – 205 656,1 хил. лв., следвани от обезщетенията за отглеждане на малко дете до двегодишна възраст – 132 643,4 хил. лв., обезщетенията за бременност и раждане – 103 187,3 хил. лв. и паричните обезщетения за безработица – 96 376,5 хил. лв.

В бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г. са предвидени 22 748,0 хил. лв. за финансиране на дейността, свързана с профилактика и рехабилитация на осигурените лица. Целта на програмата е намаляване на разходите за

парични обезщетения и пенсии за инвалидност от средствата на ДОО чрез вторична профилактика и рехабилитация на рецидивите при често или продължително боледуващите и болните с хронични заболявания, както и на лицата, пенсионирани поради инвалидност. Сумата, планирана за 2008 г., ще покрие разходите за основните медицински услуги, нощувките по цени, определени в договорите между НОИ и юридическите лица, и частична парична помощ за хранене на 58 425 лица, при среден разход на едно лице 389,35 лв.

Разходите за обезщетенията при безработица за 2008 г. са предвидени да бъдат в размер на 96 376,5 хил. лв. В тях са включени парични обезщетения в размер на 96 076,5 хил. лв. за 61 235 брой безработни лица, на които ще се плаща обезщетение със среден месечен размер от 130,75 лв. (при минимален размер 100 и максимален 200 лв. месечно). Останалите 300,0 хил. лв. са обезщетения по чл. 233, ал. 1–4 и ал. 6 от ЗОВС на Република България.

Разходите за службите по социално осигуряване (Централно управление и териториалните подразделения на Националния осигурителен институт) за 2008 г., са предвидени в размер на 85 910,2 хил. лв. Те съставляват 1,42 на сто от общите разходи. В тях са включени разходите за заплатите, осигуровките, издръжката на системата, разходи за членски внос и капиталовите разходи.

В бюджета на държавното обществено осигуряване през 2008 г. са предвидени трансфери от Централния републикански бюджет (ЦРБ) в размер на 2 723 320,1 хил. лв. Те включват средствата, необходими за изплащане на разходи, които не са свързани с осигурителни вноски – 749 625,8 хил. лв., и допълнителна субсидия за покриване на недостига от средства – 1 973 694,3 хил. лв.

Разходите в размер на 749 625,8 хил. лв. са предвидени за:

- пенсии за военна инвалидност, гражданска инвалидност, социални пенсии, персонални пенсии и др., заедно с ПТ и ДДС, в размер на 227 092,5 хил. лв.;

- добавки към пенсиите на ветераните от войните и на ветераните инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия за загиналите в Отечествената война, в размер на 21 916,4 хил. лв., вкл. пощенска такса и ДДС;

- добавки към пенсиите на репресираните лица по чл. 9 от ЗППРЛ (вкл. пощенска такса и ДДС) – 7 443,0 хил. лв.;

– здравноосигурителни вноски за пенсионери в размер на 293 933,9 хил. лв. Средствата са изчислени на базата на чистите разходи за пенсии (без добавки, ДДС и пощенска такса) и при здравноосигурителна вноска 6 на сто;

– трансфер за здравноосигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст и след навършване на тази възраст, ако учат редовно – до завършване на средно образование – 138 240,0 хил. лв. за 1 600 000 деца, с месечен размер на здравната вноска – 7,20 лв. (3,0 на сто върху 240 лв.);

– вноски за фонд “Пенсии” за осигурителен стаж, зачетен при пенсиониране по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 от КСО – 700,0 хил. лв.;

– трансфер за обезщетенията по чл. 233, ал. 1–4 и ал. 6 от Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България – 300,0 хил. лв.;

– трансфер за резерва за реформата – 60 000,0 хил. лв.

Другата група трансфери от средства между държавното обществено осигуряване и други бюджетни сметки са в общ размер на 448 542,5 хил. лв. Тези разходи включват:

– предоставен трансфер (–) от средствата на държавното обществено осигуряване на Министерството на труда и социалната политика в размер 3 500,0 хил. лв. за помощно-технически средства, свързани с увреждането;

– предоставен трансфер (–) за фонд “Условия на труд” в размер 6 000,0 хил. лв. за провеждане на мероприятия за подобряване условията на труд, в т.ч. 3 000,0 хил. лв. за предотвратяване на трудовите злополуки и професионалните болести и 3 000,0 хил. лв. за диагностика на професионалните болести;

– предоставен трансфер за Държавната агенция за информационни технологии и съобщения в размер 1 200,0 хил. лв.;

– трансфери за други здравноосигурителни вноски – 437 842,5 хил. лв. (за пенсионерите – 293 933,9 хил. лв., за учащите се лица – 138 240,0 хил. лв. и за безработните лица – 5 668,6 хил. лв.).

Консолидираният бюджет на държавното обществено осигуряване за 2008 г. се планира да приключи с недостиг в размер на 1 973 694,3 хил. лв. За да се балансира проектът на нула, този дефицит ще се финансира от ЦРБ под формата на допълнителна субсидия за покриване на недостига от средства.

В бюджетите на отделните фондове за 2008 г. се планират следните резултати:

- Фонд “Пенсии” – недостиг от 1 967 664,5 хил. лв.

- Фонд “Пенсии, несвързани с трудова дейност” – недостиг от 10,0 хил. лв.

- Фонд “Трудова злополука и професионална болест” – остатък от 39 093,1 хил. лв.

- Фонд “Общо заболяване и майчинство” – недостиг от 11 453,1 хил. лв.

- Фонд “Безработица” – остатък от 32 228,5 хил. лв.

- Бюджет на НОИ – остатък от 1 907 806,0 хил. лв.

Общият резултат по фондовете и по бюджета на НОИ е балансиран на нула.

Със закона за бюджета на ДОО за 2008 г. са направени и съответните изменения в КСО и други нормативни документи, необходими за неговото изпълнение, а именно:

- С измененията в чл. 4, ал. 1, т. 4 от КСО се разширява кръгът на задължително осигурените за всички социални рискове лица, като се добавят и лицата по чл. 69, ал. 3 и 5 – държавни служители от Държавната агенция “Национална сигурност”, служителите от Главна дирекция “Национална служба гражданска защита” и от териториалните ѝ звена (Закон за ДАНС – ДВ, бр. 109 от 20.12.2007 г. и ЗБДОО – ДВ, бр. 113 от 28.12.2007 г.). Задължителното социално осигуряване на работещите в ДАНС и Главна дирекция “Национална служба гражданска защита” е за сметка на държавния бюджет (чл. 77, ал. 1 от Закона за ДАНС и §6 от ПЗР на ЗБДОО за 2008 г.). Правата на тези осигурени лица при пенсиониране са изравнени с правата на осигурените лица по чл. 69 от КСО.

- Регламентира се осигуряването на съпруга/ата на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба по време на задграничния мандат със създаването на нова ал. 7 в чл. 4 от КСО, като им се дава право да се осигуряват по свое желание и за своя сметка за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт или за всички осигурени социални рискове без трудова злополука, професионална болест и безработица.

- С измененията в чл. 70, ал. 1 от КСО се увеличи тежестта на стажа на лицата, които не са се пенсионирали след навършване на възрастта по чл. 68, ал. 1–3 от КСО от 1,5 на сто на 3 на сто за всяка година стаж след тази възраст.

АРХИВНОТО СТОПАНСТВО НА НОИ – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Евгения Петрова,
директор на дирекция “Архивно стопанство” в НОИ

Най-важната промяна на законодателството в посока защита правата на осигурените лица във връзка с документите за доказване на осигурителен стаж и доход се извърши със Закона за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване (обн. ДВ, бр. 38 от 03.05.2005 г.). С този закон се създадоха разпоредби в чл. 5 от Кодекса, които въвежда задължението за осигурителите, които прекратяват дейността си след 1.01.2006 г. и нямат правоприменник, да предават разплащателните ведомости в съответното ТП на НОИ. Наред с това съгласно §7 от ПЗР на ЗИДКСО всички юридически или физически лица, държавни учреждения, общини или кметове, съхраняващи разплащателни ведомости на прекратени осигурители преди 1.07.2005 г., които нямат правоприменник, са задължени в двугодишен срок, считано от 1.07.2005 г., да ги предадат в съответното териториално поделение.

Дейността по обработването, събирането, регистрирането, съхраняването и използването на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правоприменник се регламентира с Инструкция №5/30.06.2005 г. на управителя на НОИ (обн. ДВ, бр. 57 от 12.07.2005 г., посл. изм., ДВ, бр. 40 от 18.05.2007 г.).

Първоначално методическото ръководство по приемане и съхраняване на разплащателната и трудовоправна документация е вменено като задължение на Главна дирекция “Пенсии”, а от 1.06.2006 г. е структурирана дирекция “Архивно стопанство” на пряко подчинение на управителя на НОИ (Решение № 11 от Протокол № 5/2006 г.). Основните ѝ функции са свързани с осъществяване на методическо ръководство, координация и контрол на дейността по събирането, регистрирането, съхраняването и използването на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правоприменник, както

и на общоведомствения архив на НОИ и неговите поделения.

С оглед структурното и кадровото обезпечаване на дейността, съгласно Заповед № 113/15.02.2006 г., считано от 1.03.2006 г., се създадоха първите самостоятелни звена за обслужване на архивното стопанство в ТП на НОИ на територията, на които бяха организирани архивохранилища. Въз основа на заповедта са създадени отдели „Обединено архивно стопанство“ към ТП на НОИ в градовете Пловдив и Кюстендил и сектори „Архивно стопанство“ към ТП на НОИ в градовете Плевен, Бургас и Ямбол.

Съгласно Заповед № 444/22.11.2006 г. се структурираха сектори “Архивно стопанство” във всички ТП на НОИ, пряко подчинени на ръководителя на ТП на НОИ.

Към 1.01.2008 г. дейността е обезпечена със 109 щатни бройки.

От тях:

- Началник-отдели – 3 души, разпределени в: “Архивен център” – гр. Пловдив, “Архивен център” – с. Невестино и “Архивен център” – гр. Стара Загора;
- Началник-сектори – 25 души за останалите ТП на НОИ;
- Инспектори – 81 души.

Основна предпоставка за създаване на оптимален режим за съхранение на приетата документация е осигуряването на подходяща архивохранилищна база.

Изградени са следните архивни центрове:

- гр. Пловдив – съхранява архивните документи на ТП на НОИ в градовете Пловдив, Пазарджик и Смолян;
- с. Невестино – съхранява архивните документи на СУ “СО”, ТП на НОИ – София-област,

ТП на НОИ в градовете Благоевград, Перник и Кюстендил;

- гр. Силистра – съхранява архивните документи на ТП на НОИ в градовете Силистра и Добрич.

В процес на изграждане са:

- “Архивен център” – гр. Стара Загора. В него ще се съхраняват архивни документи на ТП на НОИ от градовете Стара Загора, Сливен и Хасково;

- “Архивен център” – гр. Търговище. В него ще се съхраняват архивните обеми на ТП на НОИ в градовете Търговище, Шумен, Разград и Русе;

- „Архивен център” – гр. Тетевен. В него ще се съхраняват архивните документи на ТП на НОИ от градовете Ловеч, Плевен, Габрово, Велико Търново и при свободни архивохранилищни площи – на ТП на НОИ – гр. Враца.

Използването на информацията, която се съдържа в приетите документи на прекратени осигурители без правопреемник, е основен приоритет с оглед реализиране осигурителните права на лицата. НОИ има задължение да създаде и поддържа информационна система за съдържанието на документите под формата на електронно досие на всеки осигурител. За тази цел масивът от разплащателни ведомости, обхващащи периода 1.01.1976 – 31.12.1996 г., подлежи на сканиране и индексирание, а информацията от него в електронен вид ще се използва за изчисляване и отпускане на пенсии и парични обезщетения. До създаването на това електронно досие, документите, приети за съхранение в архивохранилищата, включително необхванатите в посочената хронологична рамка, се използват за издаване на удостоверения за осигурителен стаж и доход от служителите на сектор/отдел „Архивно стопанство“ в ръчен режим на работа. За целта се утвърдиха и съответните образци на документи:

- образец УП-13 – удостоверение за трудов и осигурителен стаж;
- образец УП-14 – удостоверение за осигурителен стаж на земеделски стопани-кооператори;
- образец УП-15 – удостоверение за осигурителен доход.

Във връзка с необходимостта от създаване на съвременно архивно стопанство и изграждане на комплексна електронна архивираща система беше сключен рамков договор № 119/ 24.10.2005 г. между НОИ и фирма „Димяна“ ЕООД с предмет на дейност *създаване на архивно стопанство и регистрационен софтуер за разплащателни ведомости и други документи, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход на*

лицата, работили в прекратени осигурители, изграждане на информационна система за тяхното управление и използване, сканиране и индексирание на документи.

За място на изпълнение на поетите ангажименти от страна на фирма „Димяна“ ЕООД по изграждане на електронен архив беше избрано Обединено архивно стопанство към ТП на НОИ в гр. Пловдив. Пилотното приложение на регистрационния софтуер стартира през септември 2006 г. Това е и първият архивен център, в който започна сканиране и индексирание на приетите архивни масиви. Реалната работа по процеса на регистрация на архивни документи започна през юни 2006 г. – като месеците юни и юли 2006 г. бяха период на експериментиране на регистрационния модул (Dimiana Registry) за гр. Пловдив, а през август 2006 г. започна реалното регистриране на приетите там документи.

Процесът по реална регистрация на документите на прекратени осигурители без правопреемник за териториалните поделения на НОИ стартира от 19.02.2007 г. с указателно писмо № 91-01-53 на дирекция „Архивно стопанство“ и към момента броят регистрирани дела е 213 533.

Към настоящия момент изграждането на електронната архивираща система се намира на следния етап:

Предстои до края на януари 2008 г. да стартира WEB базирана търсачка на централна база данни, даваща справка за:

- осигурители и регистрирани дела с техните атрибути;
- местонахождението на делата във физическия архив;
- електронно изображение на документите за осигурените лица.

По този начин Транспортният модул осъществява двете си функции:

- да локализира местоположението на архивните кутии и съдържащите се в тях дела;
- да дава информация за статуса на архивните кутии и съдържащите се в тях дела – етап на електронна обработка на документите.

Подчертаваме значението на факта, че до създаването на електронно досие на всеки осигурител информацията от физическия архив се използва за изчисляване и отпускане на пенсии и парични обезщетения в ръчен режим на работа.

От октомври 2006 г. започна процесът по сканиране и индексирание на архивните документи в ОАС гр. Пловдив, като процесът продължи в „Архивен център“ – с. Невестино. В цифрово изражение ре-

зултатите са следните:

а) Пловдив – 3 087 612 сканирани и индексирани страници;

б) Невестино – 443 433 сканирани и индексирани страници.

В изпълнение на ангажиментите по договор № 119/24.10.2005 г. стартира и процесът по изграждане на структурна кабелна система на територията на архивен център в с. Невестино.

Основните показатели, които отразяват практическата дейност по приемане и използване на документация от прекратени осигурители без правоприемник, са: брой осигурители, брой дела, брой листа, както следва:

• Приета документация по чл. 5, ал. 10 от КСО (осигурители, прекратили дейност след 1.01.2006 г.):

– Брой осигурители – **2 324**;
 – Брой дела – **73 985**;
 – Брой листа – **10 883 020**;
 – Общ брой постъпили заявления-декларации за прием на документация от осигурители – **9 301**;
 – Общ брой удостоверения по чл. 22, ал. 1, 2, 3 от Инструкция №5 за съдебно заличаване на осигурителите – **6 687**.

• Приета документация по §7 от ПЗР на ЗИДКСО (общини, кметства, физически и юридически лица и др.):

– Брой осигурители – **4 482**;
 – Брой дела – **430 683**;
 – Брой листа – **42 617 918**.

Цифровите параметри за отделните ТП на НОИ са следните:

ТП на НОИ	Приета документация по чл. 5, ал. 10 КСО			Приета документация по §7 ПЗР на ЗИДКСО		
	осиг.	дела	лист.	осиг.	дела	лист.
01 Б лагоевград	46	1 701	239 772	91	12 837	934 889
02 Бургас	186	1 969	227 883	286	28 172	2 130 366
03 Варна	206	7 578	1 952 832	117	10 614	1 032 121
04 В.Търново	95	4 026	482 405	196	21 691	2 545 757
05 Видин	22	124	9 559	125	17 939	1 713 506
06 Враца	82	7 721	742 014	172	16 032	1 484 472
07 Габрово	20	563	83 106	157	12 304	1 244 657
08 Кърджали	41	335	38 173	74	6 565	611 705
09 Кюстендил	13	897	144 456	107	11 675	1 091 575
10 Ловеч	32	336	53 540	161	13 076	1 174 647
11 Монтана	91	4 856	908 498	133	12 838	911 026
12 Пазарджик	44	429	51 511	180	20 250	1 851 189
13 Перник	21	84	2 779	57	4 550	442 125
14 Плевен	82	2 311	365 510	176	26 277	2 585 351
15 Пловдив	238	3 026	535 888	308	32 914	4 202 971
16 Разград	53	518	62 033	157	14 782	1 527 700
17 Русе	90	472	67 005	138	8 650	1 094 418
18 Силистра	213	15 471	1 518 758	164	13 459	1 250 635
19 Сливен	73	807	116 625	111	11 995	972 050
20 Смолян	19	641	99 414	113	9 126	991 189
21 София-град	144	9 242	1 661 958	180	14 626	2 173 626
22 София-област	29	237	38 535	154	15 526	1 744 870
23 Стара Загора	37	1 280	258 291	220	12 287	1 418 076
24 Добрич	123	3 318	579 247	105	25 537	1 933 337
25 Търговище	94	2 178	166 708	262	15 475	1 345 013
26 Хасково	96	1 550	200 431	157	19 413	1 726 409
27 Шумен	95	1 924	210 726	230	12 434	1 280 431
28 Ямбол	39	391	65 363	151	9 639	1 203 807
ОБЩО:	2 324	73 985	10 883 020	4 482	430 683	42 617 918

Като основен акцент от работата на служителите, обслужващи архивното стопанство на НОИ, се наложи издаването на удостоверения за осигурителен стаж и доход (УП-13, УП-14 и УП-15) на база

вече приетите разплащателни документи. Обемът от документи продължава да нараства предвид обстоятелството, че приемът по чл. 5 от КСО е непрекъснат законово регламентиран процес.

ТП на НОИ	Молби	УП-13	УП-14	УП-15	УП-17	откази
01 Б лагоевград	533	27	6	40	16	3
02 Бургас	2285	631	434	814	3	736
03 Варна	1331	852	49	662	34	135
04 В.Търново	1 736	577	34	595	27	813
05 Видин	538	112	44	243	0	114
06 Враца	1472	496	195	561	6	249
07 Габрово	1021	505	9	488	1	154
08 Кърджали	1275	504	343	579	0	86
09 Кюстендил	4 206	1910	193	1440	0	402
10 Ловеч	1180	516	48	477	10	137
11 Монтана	1311	441	612	457	1	311
12 Пазарджик	843	68	82	139	2	142
13 Перник	177	15	2	13	0	7
14 Плевен	2 573	785	358	1134	0	287
15 Пловдив	3 237	1027	277	1222	0	852
16 Разград	1 347	507	183	606	1	183
17 Русе	1098	257	63	414	0	136
18 Силистра	1288	559	111	856	6	152
19 Сливен	761	433	48	271	15	89
20 Смолян	1055	537	3	401	0	107
21 София-град	2 956	36	0	50	25	692
22 София-област	366	12	0	22	2	33
23 Стара Загора	1729	502	409	443	0	532
24 Добрич	1174	597	134	525	0	122
25 Търговище	1003	375	57	639	3	288
26 Хасково	2012	543	967	448	3	443
27 Шумен	1 679	748	151	527	0	251
28 Ямбол	1000	466	144	390	4	72
ОБЩО:	41 186	14 038	5 063	14 456	159	7 528

Внасяме уточнение относно данните за броя на изготвени откази до заинтересованите лица: отказ за предоставяне на удостоверение за осигурителен стаж/осигурителен доход се извършва след максимално прецизна проверка на наличната документация и се издава само в случаите, когато документацията не е предадена в ТП на НОИ или лицето не фигурира в наличната разплащателна и трудовоправна документация.

С изтичане на двугодишния срок на действие на разпоредбата на §7 от ПЗР на ЗИДКСО на 30.06.2007 г., ангажиментите на архивно стопанство по отношение на тази документация продължават. Зачестяват случаите на оказано съдействие на граждани при издирване на документация на

прекратени осигурители, която е безстопанствена и съществува риск от унищожаването ѝ. В тази връзка разпоредбата на чл. 108 от КСО предвижда контролните органи на НОИ да изискват и изземват от физическите и юридическите лица оригиналните документи на прекратени осигурители без правоприменик, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход. Съгласно чл. 6, ал. 1 от Инструкция №5/30.06.2005 г. е предвидена възможност за изземване на разплащателна и трудовоправна документация по нареждане на ръководителя на ТП на НОИ.

В тази връзка подчертаваме, че в случаите, когато в ТП на НОИ постъпва информация (от физически или юридически лица) относно место-

нахождението на разплащателна и трудовоправна документация, която е безстопанствена, своевременно се прилагат процедурите по нейното изземване. Основен приоритет е опазване на документацията, защита осигурителните права на лицата и като крайна цел – реализиране на тези права.

Дирекция „Архивно стопанство“ оказва методическо съдействие на териториалните поделения относно общоведомствените архиви. Във връзка с оптимизиране режима на съхранение на пенсионните досиета в ТП на НОИ, които са съставна част от общоведомствения архив, беше актуализирана „Номенклатурата на делата със сроковете на съхраняване на документалните материали в ЦУ на НОИ“ в частта „Заявление и приложените към него документи за отпускане на пенсия, разпореждания и решения“. Сроковете за съхранение са обвързани с новите критерии за групиране на досиетата в зависимост от възрастта на пенсионера към датата на смъртта му. Тази мярка дава възможност за осъществяване на процедури по периодично

унищожаване на пенсионни досиета в значително по-кратки срокове. Това ще доведе до намаляване обемите на документалните масиви и освобождаване на архивохранилищни площи. Към момента пенсионните досиета се съхраняват в оборудвани за целта архивохранилища, като достъпът до тях е регламентиран и се осъществява от оторизирани за целта длъжностни лица.

Ангажимент на отдел/сектор „Архивно стопанство“ е и процедурата по унищожаване на разплащателната и трудовоправната документация с изтекъл 50-годишен срок на съхранение.

След успешното приключване на приема на документация по §7 от ПЗР на ЗИДКСО, като основен приоритет и отговорност на служителите, обслужващи архивното стопанство на НОИ, се наложи издаването на удостоверения за осигурителен стаж и доход в законоустановения 14-дневен срок. Непрекъснат процес и постоянен ангажимент е приемът на документация на прекратени осигурители без правопреемник на основание чл. 5, ал. 10 от КСО.

ПЕНСИИ

На 10 декември 2007 г. в София се проведе публична дискусия по проблемите на пенсионната система в България, организирана от Икономическия и социален съвет. Министърът на труда и социалната политика Емилия Масларова предложи да бъде създаден Консултативен съвет по проблемите на пенсионната система, който да има широка обществена представителност. Тя се обяви и против използването на термина „осигурителна тежест“ и подчерта, че осигурителната вноска е инвестиция в бъдещата сигурност на всеки човек и в никакъв случай не може да се възприема като бреме. Министър Масларова уточни, че през 2008 г. размерът на пенсия-

те ще бъде осъвременен с 9,5% и очерта значението на допълнителното обществено осигуряване за гарантиране на социалната защита. Статистиката сочи, че през последните 2 години размерът на минималната пенсия се е увеличил с 50%, а средната пенсия – с близо 30%, като се очаква догодина тя да достигне 200 лв. Българският пенсионен модел се отличава с висока степен на завършеност, трайност и устойчивост, заяви също министър Масларова. Тя изтъкна водещата роля за обезпечаване на социалната сигурност, която има допълнителното обществено осигуряване. Министър Масларова посочи още, че през следващата година

се очаква дефицитът във фондовете на Държавното обществено осигуряване да остане в рамките на 3% от брутния вътрешен продукт, като размерът му ще възлиза на 2 млрд. лв. Тя се спря на необходимостта от целенасочена инвестиционна политика, подкрепяща пенсионната система при по-значителен демографски натиск. Министърът на труда и социалната политика откри увеличената гъвкавост на пенсионния модел у нас. От началото на 2008 г. всяка година осигурителен стаж над пенсионната възраст ще се индексира с 3% – 1 година работа над пенсионната възраст ще се равнява на 3 години трудов стаж.

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОПА

РЕГЛАМЕНТ НА СЪВЕТА (ЕИО) № 574/72

(продължение от бр. 5/2007 г.)

ДЯЛ IV. ПРИЛАГАНЕ НА ОСОБЕНИТЕ РАЗПОРЕДБИ НА РЕГЛАМЕНТА ВЪВ ВРЪЗКА С РАЗЛИЧНИТЕ КАТЕГОРИИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ

ГЛАВА 1. ОБЩИ ПРАВИЛА ЗА СУМИРАНЕТО НА ПЕРИОДИ

Чл. 15 (А) (5) (11)

1. В случаите, посочени в чл. 18, параграф 1, членове 38, 45, параграфи 1 до 3, чл. 64 и 67, параграфи 1 и 2 от регламента, сумирането на периоди се извършва съобразно следните правила:

а) Към завършените осигурителни периоди или периоди на пребиваване съгласно законодателството на една държава-членка се прибавят завършените осигурителни периоди или периоди на пребиваване съгласно законодателството на всяка друга държава-членка дотолкова, доколкото е необходимо да се прибавя до това, за да се допълнят завършените осигурителни периоди или периоди на пребиваване съгласно законодателството на първата държава-членка с оглед придобиване, запазване или възстановяване на правата на обезщетения при условие, че тези осигурителни периоди или периоди на пребиваване не се припокриват. Когато в съответствие с разпоредбите на чл. 46, параграф 2 от регламента следва да се отпускат обезщетения за инвалидност, старост или смърт (пенсии) от институциите на две или повече държави-членки, всяка от съответните институции извършва отделно сумиране, като взема под внимание всички осигурителни периоди или периоди на пребиваване, които са завършени от наетото или самостоятелно заетото лице съгласно законодателството на всички държави-членки, на което е било подчинено лицето, като по целесъобразност не се накърняват разпоредбите на чл. 45, параграфи 2 и 3 и чл. 47, параграф 1, буква "а" от регламента. Независимо от това, в случаите, посочени в чл. 14в, буква "б"

от регламента, за отпускането на обезщетения гореспоменатите институции по същия начин вземат под внимание взаимно припокриващите се осигурителни периоди или периоди на пребиваване, които са завършени по схема за задължително осигуряване съгласно законодателството на двете въпросни държави-членки.

б) Когато осигурителен период или период на пребиваване, който е завършен по схема за задължително осигуряване съгласно законодателството на една държава-членка, съвпада с осигурителен период, който е завършен по схема за доброволно или продължено осигуряване по избор на лицето съгласно законодателството на друга държава-членка, под внимание се взема само завършения период по схемата за задължително осигуряване.

в) Когато завършен съгласно законодателството на една държава-членка осигурителен период или период на пребиваване, различен от период, който е приравнен на осигурителен период или период на пребиваване, съвпада с период, който е приравнен на осигурителен период или период на пребиваване съгласно законодателството на друга държава-членка, под внимание се взема само периода, който е приравнен на осигурителен период или период на пребиваване.

г) Всеки период, който е приравнен на осигурителен период или период на пребиваване съгласно законодателството на две или повече държави-членки, се взема под внимание само от институцията на държавата-членка, съгласно чието законодателство осигуреното лице последно е било задължително осигурено преди споменатия период; когато осигуреното лице не е било задължително осигурено съгласно законодателството на държава-членка преди споменатия период, последният се взема под внимание от институцията на държавата-членка, съгласно чието законодателство лицето е било за първи път задължително осигурено след споменатия период.

д) Когато е невъзможно точно да се определи периода от време, през който определени осигурителни периоди или периоди на пребиваване са завършени съгласно законодателството на една държава-членка, се приема, че тези периоди не се препокриват със завършени осигурителни периоди или периоди на пребиваване съгласно законодателството на друга държава-членка, и когато това е благоприятно, се вземат под внимание.

е) Когато съгласно законодателството на една държава-членка определени осигурителни периоди или периоди на пребиваване се вземат предвид само, ако са завършени в рамките на определен срок, институцията, която прилага това законодателство:

(i) взема предвид завършените осигурителни периоди или периоди на пребиваване съгласно законодателството на друга държава-членка, ако те са завършени в рамките на посочения срок,

(ii) удължава този срок за продължителността на осигурителните периоди или периодите на пребиваване, които изцяло или отчасти са завършени в рамките на посочения срок съгласно законодателството на друга държава-членка, когато съответните осигурителни периоди или периоди на пребиваване съгласно законодателството на втората държава-членка дават основание единствено за спиране на срока, през който трябва да са завършени осигурителните периоди или периодите на пребиваване.

2. Завършените осигурителни периоди или периоди на пребиваване съгласно законодателството на държава-членка, за която не се прилага регламентът, но които се вземат под внимание съгласно законодателството на тази държава-членка, за която се прилага регламентът, се считат за осигурителни периоди или периоди на пребиваване, които следва да се вземат предвид за целите на сумирането.

3. Когато завършените осигурителни периоди съгласно законодателството на една държава-членка се изразяват в различни единици спрямо тези, които се използват от законодателството на друга държава-членка, необходимото превръщане за целите на сумирането се извършва съобразно следните правила:

- (i) един ден е равен на осем часа, и обратно;
- (ii) шест дни са равни на една седмица, и обратно;
- (iii) 26 дни са равни на един месец, и обратно;
- (iv) три месеца или 13 седмици, или 78 дни са равни на едно тримесечие, и обратно;

(v) за превръщането на седмици в месеци и обратно, седмиците и месеците се превръщат в дни;

(vi) прилагането на предходните правила не води до образуването на обща сума на завършените осигурителни периоди през една календарна година по-голяма от 312 дни или 52 седмици, или 12 месеца, или четири тримесечия.

б) Ако съответното лице е наето лице, работещо при условията на петдневна работна седмица:

- (i) един ден е равен на девет часа, и обратно;
- (ii) пет дни са равни на една седмица, и обратно;
- (iii) 22 дни са равни на един месец, и обратно;
- (iv) три месеца или 13 седмици, или 66 дни са равни на едно тримесечие, и обратно;

(v) за превръщането на седмици в месеци и обратно, седмиците и месеците се превръщат в дни;

(vi) прилагането на предходните правила не води до образуването на обща сума на завършените осигурителни периоди през една календарна година по-голяма от 264 дни или 52 седмици, или 12 месеца за четири тримесечия.

в) Ако съответното лице е наето лице, работещо при условията на седемдневна работна седмица:

- (i) един ден е равен на шест часа, и обратно;
- (ii) седем дни са равни на една седмица, и обратно;
- (iii) тридесет дни са равни на един месец, и обратно;

(iv) три месеца или 13 седмици, или 90 дни са равни на едно тримесечие, и обратно;

(v) за превръщането на седмици в месеци и обратно, седмиците и месеците се превръщат в дни;

(vi) прилагането на предходните правила не води до образуването на обща сума на завършените осигурителни периоди през една календарна година по-голяма от 360 дни или 52 седмици, или 12 месеца за четири тримесечия.

Когато завършените осигурителни периоди съгласно законодателството на държава-членка се изразяват в месеци, съгласно определените в настоящия параграф правила дните, които съответстват на част от месец, се считат за цял месец.

ГЛАВА 2. БОЛЕСТ И МАЙЧИНСТВО

Прилагане на разпоредбите на чл. 18 от регламента

Чл. 16. Удостоверяване на осигурителни периоди

1. За да се позове на разпоредбите на чл. 18 от регламента, наето или самостоятелно заето лице представя на компетентната институция заверено удостоверение, в което са посочени завършените осигурителни периоди съгласно законодателството, на което последно е било подчинено лицето.

2. Това заверено удостоверение се издава по искане на наетото или самостоятелно заетото лице от институцията или институциите на държавата-членка, на чието законодателство лицето последно е било подчинено. Ако лицето не представи посоченото заверено удостоверение, компетентната институция го получава от съответната институция или институции.

3. Разпоредбите на параграфи 1 и 2 се прилагат по аналогия, ако за да се удовлетворят условията на законодателството на компетентната държава, е необходимо да се вземат предвид преди това завършени осигурителни периоди съгласно законодателството на която и да е друга държава-членка.

Прилагане на разпоредбите на чл. 19 от регламента

Чл. 17 (14). Обезщетения в натура в случай на пребиваване в държава-членка, различна от компетентната държава

1. За да получава обезщетения в натура съгласно чл. 19 от регламента, наето или самостоятелно заето лице трябва да регистрира себе си и членовете на семейството си при институцията по своето място на пребиваване, като представи заверено удостоверение, че той и членовете на семейството му имат право на посочените обезщетения. Това заверено удостоверение, което по целесъобразност се основава на предоставената от работодателя информация, се издава от компетентната институция. Ако наетото или самостоятелно заетото лице, или членовете на неговото семейство, не представят посоченото заверено удостоверение, институцията по мястото на пребиваване го получава от компетентните институции.

2. Въпросното заверено удостоверение важи, докато институцията по мястото на пребиваване не получи уведомление за анулирането му. Въпреки това, когато посоченото заверено удостоверение е издадено от германска, френска, италианска или португалска институция, то важи само за срок от една година след датата на издаването му и ежегодно трябва да се подновява.

3. Ако съответното лице е сезонен работник, посоченото в параграф 1 заверено удостоверение важи за целия срок на очакваната продължителност на сезонната работа, освен ако междувременно компетентната институция не уведоми институцията по местоживееене за неговото анулиране.

4. Институцията по мястото на пребиваване информира компетентната институция за всяка извършена регистрация в съответствие с разпоредбите на параграф 1.

5. При всяко заявление за обезщетения в натура съответното лице представя необходимите оправдателни документи за отпускането на обезщетения в натура съгласно законодателството на държавата-членка, на чиято територия лицето пребивава.

6. В случай на болнично лечение, институцията по мястото на пребиваване, в срок от три дни от узнаването на факта, уведомява компетентната институция за датата на постъпване в болница, за вероятната продължителност на болничното лечение и за датата на изписване от болница. Въпреки това, не е необходимо да се извършва уведомление, когато разходите за обезщетенията в натура се изплащат на институцията по мястото на пребиваване под формата на еднократна сума.

7. Институцията по мястото на пребиваване предварително уведомява компетентната институция за всяко решение във връзка с отпускането на обезщетения в натура, когато вероятните или действителните разходи надвишават еднократна сума, която се определя и периодично се преразглежда от административната комисия. Компетентната институция разполага с 15 дни от датата на изпращане на такава информация, в които да повдигне мотивирано възражение; ако в края на този срок не бъде повдигнато такова възражение, институцията по местоживееене отпуска обезщетенията в натура. Когато такива обезщетения трябва да се отпуснат в случай на крайно спешна необходимост, институцията по мястото на пребиваване незабавно информира за това компетентната институция. Въпреки това, не е необходимо да се извършва уведомление за мотивираното възражение на компетентната институция, когато разходите за обезщетенията в натура се изплащат на институцията по мястото на пребиваване под формата на еднократна сума.

8. Наетото или самостоятелно заетото лице, или членовете на неговото семейство, информират институцията по мястото на пребиваване за всяка промяна в положението им, която има вероятност да променя правото им на обезщетения в натура, по-специално прекратяване или смяна на трудовата

или самостоятелната трудова заетост на съответното лице или смяна на постоянното или престой на наетото или самостоятелно заетото лице, или на член на неговото семейство. По същия начин, ако наетото или самостоятелно заетото лице престане да бъде осигурено или престане да има право на обезщетения в натура, компетентната институция съответно информира институцията по мястото на пребиваване. Институцията по мястото на пребиваване може по всяко време да изисква от компетентната институция да ѝ предоставя всякаква информация за осигуровката на наетото или самостоятелно заетото лице или за правото му на обезщетения в натура.

9. Две или повече държави-членки, или компетентните органи на тези държави-членки, могат, след получаване на становището на административната комисия, да договорят други разпоредби за прилагане.

Чл. 18. Парични обезщетения в случай на пребиваване в държава-членка, различна от компетентната държава

1. За да получава парични обезщетения съгласно чл. 19, параграф 1, буква "б" от регламента, наето или самостоятелно заето лице, в срок от три дни от началото на неработоспособността, подава заявление до институцията по мястото на пребиваване, като представя уведомление, че е преустановило работа или удостоверение за неработоспособност, издадено от лекуващия лекар на съответното лице, ако това се предвижда от законодателството, което се прилага от компетентната институция или от институцията по мястото на пребиваване.

2. Когато лекуващите лекари в страната по мястото на пребиваване не издават удостоверения за неработоспособност, съответното лице директно подава заявление до институцията по мястото на пребиваване в определения от прилаганото от тази институция законодателство срок.

Тази институция незабавно изисква потвърждаване на неработоспособността и съставяне на удостоверението, посочено в параграф 1. В това удостоверение се посочва предполагаемата продължителност на неработоспособността и същото незабавно се изпраща до компетентната институция.

3. В случаите, в които не се прилагат разпоредбите на параграф 2, институцията по мястото на пребиваване възможно най-бързо, но във всички случаи в срок от три дни след датата, на която съ-

ответното лице е подало заявление до нея, подлага лицето на медицински преглед, все едно че въпросното лице е осигурено при тази институция. В доклада на лекаря, извършил прегледа, се посочва по-специално предполагаемата продължителност на неработоспособността и в срок от три дни след датата на прегледа институцията по мястото на пребиваване изпраща доклада на компетентната институция.

4. Институцията по мястото на пребиваване впоследствие извършва всички необходими административни проверки или медицински прегледи на съответното лице, все едно че то е осигурено при тази институция. Веднага щом установи, че съответното лице отново е годно за работа, тя съответно незабавно уведомява лицето и компетентната институция, като посочва датата на преустановяване на неговата неработоспособност. Без да се нарушават разпоредбите на параграф 6, уведомлението до съответното лице се счита за решение, взето от компетентната институция.

5. Във всички случаи компетентната институция си запазва правото да подлага съответното лице на преглед от избран от нея лекар.

6. Ако компетентната институция реши да не изплаща паричните обезщетения, поради това, че съответното лице не е извършило формалностите, определени от законодателството на страната по мястото на пребиваване, или ако установи, че съответното лице отново е годно за работа, тя уведомява заинтересованото лице за решението си и едновременно с това изпраща екземпляр от това решение до институцията по мястото на пребиваване.

7. Когато съответното лице започне отново работа, то съответно уведомява компетентната институция, ако съгласно прилаганото от тази институция законодателството се изисква такова уведомление.

8. Компетентната институция изплаща паричните обезщетения по подходящ начин, по-конкретно чрез международен паричен запис и съответно информира институцията по мястото на пребиваване и заинтересованото лице. Когато паричните обезщетения се изплащат от институцията по мястото на пребиваване от името на компетентната институция, последната информира заинтересованото лице за правата му и уведомява институцията по мястото на пребиваване за размера на паричните обезщетения, датите за изплащане и максималния период, през който те следва да се отпускат в съответствие със законодателството на компетентната държава.

9. Две или повече държави-членки, или компетентните органи на тези държави-членки, могат, след получаване на становището на административната комисия, да договорят други разпоредби за прилагане.

Прилагане на разпоредбите на чл. 20 от регламента

Чл. 19. Особени разпоредби за погранични работници и членове на техните семейства

В случая на погранични работници или членове на техните семейства, могат да се изписват лекарствени средства, превръзки, очила и малки устройства и да се извършват лабораторни анализи и изследвания само на територията на държавата-членка, в която са предписани и в съответствие с разпоредбите на законодателството на тази държава-членка, освен когато разпоредбите на прилаганото от компетентната институция законодателството или на сключено споразумение между заинтересованите държави-членки, или компетентните органи на тези държави-членки, са по-благоприятни.

Прилагане на разпоредбите на второто тире на чл. 21, параграф 2 от регламента

Чл. 19а (15) Обезщетения в натура в случай на престой в компетентната държава – Членове на семейството, които пребивават в държава-членка, различна от тази, в която пребивава наетото или самостоятелно заетото лице

1. За да получават обезщетения в натура при условията, предвидени в чл. 21 от регламента, членовете на семейството представят на институцията по мястото на престой удостоверение, в което се посочва, че те имат право на тези обезщетения. В това удостоверение, което се предоставя от институцията по мястото на пребиваване на членовете на семейството, по възможност преди те да напуснат територията на държавата-членка, в която пребивават, по-конкретно и по целесъобразност се посочва максималния период за отпускане на обезщетения в натура, който е определен от законодателството на тази държава-членка. Ако членовете на семейството не представят посоченото удостоверение, институцията по мястото на престой се свързва с институцията по мястото на пребиваване, за да го получи.

2. Разпоредбите на чл. 17, параграфи 6, 7 и 9 от регламента за прилагане се прилагат по аналогия.

В такъв случай институцията по мястото на пребиваване на членовете на семейството се счита за компетентна институция.

Прилагане на разпоредбите на чл. 22 от регламента

Чл. 20. Обезщетения в натура в случай на престой в държава-членка, различна от компетентната държава – Особен случай на лица, наети на работа в сферата на международния транспорт и членове на техните семейства

1. За да получава обезщетения в натура за себе си или за придружаващите го членове на неговото семейство, лице, наето на работа в сферата на международния транспорт, което е включено в приложното поле на чл. 14, параграф 2, буква "а" от регламента, и което в хода на своята заетост отива на територията на държава-членка, различна от компетентната държава, възможно най-бързо представя на институцията по мястото на престой специално заверено удостоверение, издадено от неговия работодател или негов представител през текущия календарен месец или през двата календарни месеца, предхождащи датата на подаване. В това заверено удостоверение по-специално се посочва датата, от която съответното лице е наето на работа от въпросния работодател, и името и адреса на компетентната институция; все пак, ако съгласно законодателството на компетентната държава от работодателя не се изисква да знае коя е компетентната институция, съответното лице писмено съобщава името и адреса на тази институция при подаване на заявлението си до институцията по мястото на престой. Лице, което е представило такова заверено удостоверение се приема, че отговаря на условията за придобиване на правото на обезщетения в натура. Ако дадено лице не е в състояние да се свърже с институцията по мястото на престой преди да получи медицинско лечение, независимо от това то получава такова лечение при представяне на посоченото заверено удостоверение все едно, че е осигурено при тази институция.

2. Институцията по мястото на престой в тридневен срок изпраща запитване до компетентната институция, дали съответното лице отговаря на условията за придобиване на правото на обезщетения в натура. Институцията по мястото на престой предоставя обезщетенията в натура до получаването на отговор от компетентната институция, но в продължение на не повече от 30 дни.

3. Компетентната институция изпраща отговора си на институцията по мястото на престой в 10-дневен срок от получаване на запитването от тази институция. Ако отговорът е положителен, при необходимост компетентната институция посочва максималния период, през който могат да се отпускат обезщетения в натура съобразно прилаганото от нея законодателство, и институцията по мястото на престой продължава да предоставя въпросните обезщетения.

4. Вместо завереното удостоверение, предвидено в параграф 1, наетото лице, включено в приложното поле на посочения параграф, може да представи на институцията по мястото на престой заверено удостоверение, в което се посочва, че са изпълнени условията за придобиване на правото на обезщетения в натура. При необходимост, в това заверено удостоверение, което се издава от компетентната институция, по-конкретно се посочва максималния период, през който могат да се отпускат обезщетения в натура съгласно законодателството на компетентната държава. В такъв случай не се прилагат разпоредбите на параграфи 1, 2 и 3.

5. Разпоредбите на чл. 17, параграфи 6, 7 и 9 от регламента за прилагане се прилагат по аналогия.

6. Обезщетенията в натура, които се предоставят по силата на презумпцията по параграф 1, се възстановяват съгласно разпоредбите на чл. 36, параграф 1 от регламента.

Чл. 21. Обезщетения в натура в случай на престой в държава-членка, различна от компетентната държава – Други наети лица, освен включените в приложното поле на чл. 20 от регламента за прилагане, или самостоятелно заети лица

1. За да получава обезщетения в натура съгласно чл. 22, параграф 1, буква “а”, подточка (i) от регламента, освен в случай, посочен в чл. 20 от регламента за прилагане, наето или самостоятелно заето лице представя на институцията по мястото на престой заверено удостоверение, в което се посочва, че лицето има право на обезщетения в натура. При необходимост, в това заверено удостоверение, което се издава от компетентната

институция по искане на заинтересованото лице, по възможност преди да напусне територията на държавата-членка, в която пребивава, по-конкретно се посочва максималния период, през който могат да се отпускат обезщетения в натура съгласно законодателството на компетентната държава. Ако заинтересованото лице не представи посоченото заверено удостоверение, институцията по мястото на престой го получава от компетентната институция.

2. Разпоредбите на чл. 17, параграфи 6, 7 и 9 от регламента за прилагане се прилагат по аналогия.

Чл. 22. Обезщетения в натура за наети или самостоятелно заети лица, които сменят пребиваването си или се завръщат в страната си на пребиваване, и за наети или самостоятелно заети лица, които са получили разрешение да отидат в друга държава-членка с цел получаване на медицинско лечение

1. За да получава обезщетения в натура съгласно чл. 22, параграф 1, буква “б”, подточка (i) от регламента, наето или самостоятелно заето лице представя на институцията по мястото на пребиваване заверено удостоверение, че има право да продължава да получава въпросните обезщетения. При необходимост, в това заверено удостоверение, което се издава от компетентната институция, по-конкретно се посочва максималния период, през който могат да продължават да се отпускат такива обезщетения съгласно разпоредбите на законодателството на компетентната държава. По искане на заинтересованото лице, завереното удостоверение може да се издаде след неговото отпътуване, ако поради независещи от него причини същото не може да се изготви преди това.

2. Разпоредбите на чл. 17, параграфи 6, 7 и 9 от регламента за прилагане се прилагат по аналогия.

3. Разпоредбите на параграфи 1 и 2 се прилагат по аналогия по отношение на разпоредбите за обезщетенията в натура в случая, посочен в чл. 22, параграф 1, буква “в”, подточка (i) от регламента.

*Продължава в следващия брой.

НОВИ СПОГОДБИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ

Георги Желев,
главен експерт в дирекция “Европейска интеграция и международни договори” в НОИ

I. На 1 декември 2007 г. влезе в сила Спогодбата между Република България и Конфедерация Швейцария за социално осигуряване.

Спогодбата ще се прилага в отношенията между Република България и Конфедерация Швейцария в областта на социалното осигуряване до датата, на която ще влезе в сила Споразумението за разширяване на Споразумението между ЕС и Конфедерация Швейцария за свободно движение на хора по отношение на България. От тази дата разпоредбите на спогодбата ще бъдат заменени от разпоредбите на Регламент № 1408/71 за прилагането на схеми за социална сигурност на наети лица, самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в рамките на Общността.

Спогодбата се основава на принципите за еднакво третиране на гражданите на двете държави; запазване на придобити права; приложимо законодателство само на едната страна относно задължението за осигуряване; сумиране на осигурителните периоди, придобити съгласно правните разпоредби на двете държави, при преценяване правото на обезщетения, помощи и пенсии.

Материалният обхват на спогодбата, по отношение на Република България, включва паричните обезщетения и пенсиите, които държавното обществено осигуряване предоставя при временна неработоспособност, инвалидност, майчинство, старост и смърт (с изключение на еднократната помощ при смърт), както и семейни помощи при бременност, раждане и отглеждане на деца, които се отпускат съгласно условията на Закона за семейните помощи за деца.

Персоналният обхват на спогодбата включва гражданите на двете държави, както и бежанците и лицата

без гражданство, членовете на техните семейства и наследниците, при местожителство на територията на една от двете държави. При прилагане на част от разпоредбите за приложимото законодателство, персоналният обхват на спогодбата включва и трети лица, различни от посочените по-горе.

Основното правило по отношение на приложимото законодателство се съдържа в член 6 от спогодбата, съгласно който лицата, по отношение на които се прилага спогодбата, се подчиняват на законодателството за социално осигуряване на договарящата страна, на територията на която извършват трудова дейност.

Специални правила по отношение на приложимото законодателство са предвидени относно лицата, които са наети на работа в предприятие със седалище на територията на едната държава и които временно са изпратени от това предприятие на територията на другата държава за извършване на дадена дейност там; лицата, които са наети на работа в транспортно предприятие със седалище на територията на едната държава и работят на територията на двете държави; лицата, които са заети в публичната администрация на една от държавите и които са изпратени на територията на другата държава; гражданите на държавите, които принадлежат към екипажа на морски кораб, който плава под флага на едната държава и имат местожителство на нейната територия; гражданите на една от държавите, изпратени в качеството си на членове на дипломатическо представителство или консулство на територията на другата държава; гражданите на една от държавите, които са наети на работа на територията на другата държава като обслужващ персонал към дипломатическо представителство или консулство на първата държава.

Формулярите, които са свързани с разпоредбите за приложимото законодателство на спогодбата се издават от териториалните дирекции на Националната агенция по приходите.

Специалните разпоредби на спогодбата съдържат правилото, че за отпускане на парични обезщетения при временна неработоспособност и майчинство съгласно българските правни разпоредби на лице, което има местожителство и се осигурява на територията на България, българският носител на осигуряването взема предвид, ако това е необходимо, и придобитите съгласно швейцарските правни разпоредби осигурителни периоди.

Според специалните разпоредби на спогодбата по отношение на пенсиите, ако възниква право на пенсия само въз основа на осигурителни периоди, придобити съгласно българските правни разпоредби, носителят на осигуряването определя правото на пенсия, както и нейния размер въз основа на тези осигурителни периоди, изключително съгласно българските правни разпоредби. Ако само въз основа на осигурителните периоди, придобити съгласно българските правни разпоредби, не възниква право на пенсия, носителят на осигуряването взема предвид и осигурителните периоди, придобити съгласно швейцарските правни разпоредби, при условие че те не съвпадат. Размерът на пенсията се определя съгласно българските правни разпоредби от дохода, върху който са внесени осигурителни вноски за осигурителните периоди, придобити съгласно българските правни разпоредби.

Отпуснатите пенсии, парични обезщетения и помощи се изплащат директно на правоимащите лица.

В спогодбата е предвидено, че декларациите, документите и удостоверенията, които се подават за прилагане на спогодбата, са освободени от дипломатическа или консулска заверка, както и че освобождаването или намаляването на данъци и такси, предвидени от правните разпоредби на едната държава за удостоверения и документи, които съгласно тези правни разпоредби трябва да бъдат представени, са валидни и за съответните удостоверения и документи, които

трябва да бъдат представени, съгласно правните разпоредби на другата държава. Съгласно спогодбата, компетентните органи, съдилищата и носителите на осигуряването на държавите не могат да отказват приемането на молби и зачитането на други документи поради това, че са съставени на официалния език на другата държава.

Заявления, декларации или жалби, които съгласно правните разпоредби на едната държава се представят в определен срок на компетентния орган, съда или носителя на осигуряването на тази държава, се считат за подадени в срок, ако са подадени в същия този срок в съответния компетентен орган, съд или носител на осигуряването на другата държава.

Съгласно преходните и заключителни разпоредби на спогодбата, тя се прилага и за осигурителни случаи, настъпили преди влизането ѝ в сила, но не поражда претенции за плащания за периоди преди влизането ѝ в сила.

При определяне на правото на плащания по спогодбата се вземат предвид и осигурителните периоди, придобити преди влизането ѝ в сила съгласно правните разпоредби на една от държавите.

Спогодбата не се прилага за претенции, които са били удовлетворени чрез връщане на осигурителни вноски.

Правото на плащане, определено преди влизането в сила на тази спогодба, може да бъде преразгледано съгласно нейните разпоредби след подаване на молба. В тези случаи преразглеждането не може да води до намаляване на вече придобити права, като сроковете, в които е възможно да се търсят правата, произтичащи от минали периоди, както и давностните срокове, предвидени от правните разпоредби на държавите, започват да текат най-рано от датата на влизане в сила на спогодбата.

II. Към настоящия момент, на експертно ниво са договорени разпоредбите на Спогодбата между Република България и Държавата Израел за социална сигурност и Спогодбата между Република България и Република Корея за социална сигурност. Предстои договарянето на административни споразумения за прилагането им.

ОТГОВОРНО РОДИТЕЛСТВО ИЛИ РОДИТЕЛСКА ОТГОВОРНОСТ

Зоя Славова,
началник-отдел “Анализ и стратегическо планиране” в НОИ

Отговорното родителство или родителската отговорност събира няколко аспекта и има своето значение и скрит потенциал в контекста на икономическото развитие, демографската криза, равнопоставеността между жените и мъжете, съвместяването на професионалния живот и грижите за семейството, психическото и физическото здраве и в крайна сметка – подобряването на социалния статус и качеството на живот. Осветляването на това понятие би било полезно, погледнато от различни и най-вече – не особено популярни, дори нестандартни гледни точки.

Раждаемост и осъзната потребност от създаване на деца

Един от демографските проблеми – преодоляване на ниската раждаемост, се повлиява от политиките по отношение на: демографските/социалните плащания, данъците, доходите, мотивационните нагласи за реализиране на потребността от деца, стимулиране на борбата със стерилитета, развитието на инфраструктурата за отглеждане на деца, модифициране на осигуровката майчинство в осигуровка родителство и др.

Като зависеща най-вече от икономическото положение в семейството и в страната, раждаемостта напоследък е по-добра отколкото преди 8–10 години, което потвърждава корелацията с икономическото състояние. В нормалния, масовия случай, ако хората имат работа, достатъчно доходи и не са ексцентрици, няма да напускат страната, а младите по-лесно ще вземат осъзнато решение да имат деца. За раждаемостта много важен е също здравният проблем, касаещ безплодието, и респективно подкрепата на държавата по програмите за борба със стерилитета и осигуряването на репродуктивно здраве на хората във фертилна възраст, когато искат деца.

Подобряването на раждаемостта обаче не бива да се абсолютизира, ако се изходи от следната концепция: На обществото са нужни не колкото може повече деца, а повече деца, заченати и родени с шанс да получат добро отглеждане, възпитание и обучение. Това означава отговорно родителство, раждане на дете като осъзнато решение – плод не само на биологично-физическа зрялост, но също и на духовна зрялост, социално самосъзнание и материална обезпеченост. Биологията има първостепенно значение в човешката репродуктивност. Но когато зачеването и раждането на деца се случва само под въздействието на хормоните (когато чрез полово зрелите и здравите мъжки и женски индивиди природата се възпроизвежда в новороденото), това се случва на най-ниското ниво на самосъзнание – нивото на инстинкта. Раждането на деца в едно общество обаче е отговорност, с която бъдещите родители трябва да са предварително подготвени, за да отглеждат с обич и възпитават качествено детето. Има и случаи, когато се пристъпва към раждане на дете с цел женитба или обвързване с партньора, излизане от депресия или друг личен дискомфорт. Понякога раждането на второ дете се използва за заздравяване на пропукалата се брачна връзка. Не малко деца се зачеват под силното въздействие на алкохол или други упойващи вещества. В някои етноси все още е прието да се “правят” повече деца и по една тривиална причина, изтъквана от многодетните родители: “Да има кой да ме гледа на стари години.” Друг е въпросът дали това наистина се случва, кой кого и как “гледа”. У нас е познат и феноменът раждане на деца като източник на доход заради детските добавки, помощите и други социални придобивки.

Посочените случаи показват елемент на случайност за появата на детето, както и че то се използва като средство за постигане на някакво егоистично намерение на родителя или пък подценяване на въз-

можността за зачеване. Когато детето не е желано заради самото него, а се е появило по грешка, по невнимание или като средство за постигане на някаква цел, този факт остава на подсъзнателно ниво, подмолно въздейства на психиката на родителите и на децата, отразява се на възпитанието, взаимоотношенията и изграждането на характера. Ако липсва осъзнатост и не се положат нужните усилия за коренни промени, порочният модел се възпроизвежда в следващите поколения. Многобройни са случаите на изоставени деца, които пълнят социалните домове за деца, лишени от родителска грижа. Многобройни са хората с пречупени съдби или с обременени характери заради нечия родителска безотговорност.

Ако на по-горното ниво на самосъзнание – интелектуалното, се работи върху превенцията на нежелана или преждевременна бременност, както и върху мотивационните нагласи за реализиране потребността от деца, може да се постигне родителска отговорност в по-добра степен. А тя следва да гарантира за детето добро отглеждане, възпитание и обучение, за да се създава качествен човешки потенциал. А качественият човешки потенциал предполага наличие на физическо и психическо здраве, добро образование и интелигентност, издигащи човека над инстинктивното ниво на самосъзнание. Същевременно отговорното родителство е достойнство за самите родители, които чрез него биха се изживявали като пълноценни хора без невроза, увреждаща както тях самите, така и децата.

На развитото общество не му е потребна свръхпопулация на човешки същества, които нямат отговорност за собствения си живот, нито за живота на поколенията, което създават, нито за живота на предците си. Иначе една голяма, но некачествена популация просто влошава още повече социалния живот, защото не произвежда обществени блага, но консумира такива, произведени от другите. А в условията на свободно пазарно стопанство все повече ще се държи връзка между приноса и потребяването, между това какво си дал на обществото и какво получаваш в замяна. Защото солидарността е базов принцип на социалната държава, но и тя има граница на допустимост и търпимост.

Деца, лишени от родителска грижа

Когато се раждат деца и остават без родителски грижи по една или друга причина, алтернативните форми за отглеждане и възпитание са осиновяванията, попечителствата, приемните семейства и социалните домове за деца и юноши, въпреки

европейската повеля за деинституционализация и закриване.

Децата без родителски грижи са един човешки ресурс, който следва да бъде отглеждан под високо хуманна грижа на обществото така, че да се повиши качеството му дори повече, отколкото това е възможно в множество семейства от маргиналните групи. Грижата за отглеждането, обучението и възпитанието на тези деца на България би трябвало да стане абсолютен приоритет на правителствената политика за десетки години напред. Вместо оскъдното финансиране от държавата, нужно е силно финансиране на домовете интернати, плюс благотворителна дейност на дарители, което по характера си е несистемно и непредсказуемо. Би могло дори те да премине към приемане в тези домове интернати и на деца, за които не се полагат нужните грижи в семейството и поради родителска безотговорност те не получават нужното образование, възпитание и здравни грижи. Би се прекъснал и порочният кръг за възпроизвеждане на неграмотност, бедност, престъпност и духовна нищета във всяко следващо поколение. Така може да се повиши значително качеството на този човешки ресурс, да стане част от нормалното гражданство и потенциалът му да се развие до степен, носеща задоволство както на самия индивид, така и на обществото.

Деца, лишени от родителска грижа, могат да се считат и тези, които не са оставени в домове извън семейството, но биват принуждавани да просят, да крадат, да проституират. Тези случаи означават не само безотговорно родителство, но и престъпно родителство.

Превъзпитание на възпитателите

Не само финансов е проблемът с домовете за деца без родителски грижи. Другият, по-сложен въпрос е кой и как възпитава тези деца. Язвата, разяждаща ценностната система на българина и увреждаща здравата психика, е обхванала и тази сфера, както всички други в обществения живот. Чрез медийни издания понякога ставаме зрители на грозни и тъжни истории, случващи се в домовете за сираци. Потресени чувстваме, че е нужна дълбока промяна. Но за тази цел са наложителни специални мерки за превъзпитание на възпитателите. Разбира се, това е валидно не само за социалните домове, но и за всички възрастни, които по някакъв начин пряко или косвено извършват възпитателни функции по отношение на децата и юношите.

Доброто възпитание, включително и самовъзпитанието, излизат на предна линия като абсолютна

необходимост за преодоляване кризата на морала, на която сме свидетели и жертви. Най-важните фактори за възпитанието на човека са семейството, училището, медиите, политиката, културата във всичките ѝ жанрове. Но за да изпълнят достойно възпитателните си функции, самите възпитатели от тези сфери трябва да са правилно възпитани или превъзпитани. Наистина е необходим обрат в начините на възпитание на подрастващите и превъзпитание на възрастните, за да се създава надеждно поколение – и телесно и духовно здраво. Ще трябва да се започне от най-трудната задача – превъзпитание на възпитателите. Иначе духовната нищета води до духовна инвалидност. Тя не се взема предвид в експертизата при оценката на работоспособността, но подкопава ценностната система и деморализира от най-ниското до най-високото ниво на обществената йерархия, съсипва човешки съдби, нанася щети. А това със сигурност не само влошава качеството на живота, но води към унищожаване на човешки животи.

Когато се говори, че децата трябва да бъдат възпитавани правилно, защото те са бъдещето, пропуска се нещо много съществено – какво е качеството на възпитателите, кой и как възпитава децата. Когато си отговорим на тези въпроси, неминуемо виждаме необходимостта от превъзпитание на всички, които въобще имат отношение към възпитанието на децата и юношите (родители, прародители и роднини, осиновители, приемни родители, учители, преподаватели, настойници и пр.). Дори списъкът на хората, изпълняващи възпитателни функции, продължава с включване на медиите, водещите телевизионни предавания, журналистите, политиците, певците, артистите, сценаристите, режисьорите и пр. личности, които влизат в ползрението или с продукта на своя труд въздействат за формиране на мирогледа и ценностната система и на децата, и на възрастните. А както е известно, човек се учи цял живот. Но дълъг е пътят на поучението, кратък – на примера. Очевидно е, че както децата, така и възрастните се нуждаят от възпитание в дух на толерантност, съпричастност, смирение, спазване на човешките права, зачитане на различията и други добри качества. Вместо тях разпознаваме всякакви симптоми за психичен дисбаланс и криза на морала. Надпреварата за властване и колкото може по-високо материално благополучие, куха показност и пр. са водещи идеали. Превесът на материалното консуматорство оставя все по-малък дял за духовни

¹ *frustration* (от англ. ез.) – осуетяване, разстройване, рухване; чувство на безсилие/неудовлетвореност/безизходност.

потребности и духовно израстване, както в личния/семейния бюджет, така и в съзнанието на индивида. От своя страна духовната бедност на болшинството от населението предопределя ниско качество на живота в страната и за останалите граждани.

Психическото здраве и родителската отговорност

Във връзка с горното, национална стратегия за подобряване на психичното здраве на нацията и действен и реално осъществим план за изпълнението ѝ е повече от необходим, при положение че причинители и признаци на невроза под всякаква форма могат да се разпознаят навсякъде около нас от ежедневиия живот. Много малко хора си дават сметка например, че агресията, алкохолизмът, наркоманията, фрустрацията¹, властолюбието, алчността и други симптоми за психически дисбаланс, изледвани в дълбочина, почти винаги отвеждат към проблеми в семейството и към често неосъзната родителска безотговорност. Убитите и увредените вследствие пътни катастрофи, домашното насилие и насилието извън дома, показват силно обезпокоителна, нарастваща вълна от агресия, нахалство, незачитане на другия, пренебрегване и неспазване на правилата – все невротични признаци за наличието на комплекси за малоценност, объркана ценностна система и пр. Освен че причиняват нещастия за пострадалите и семействата им, освен че разходват личен и обществен икономически ресурс, в катастрофите се унищожават най-вече млад човешки капитал – младите хора по-често са зад волана или на пътя и причиняват пътни произшествия или стават жертва на такива.

С национални мащабни програми за подобряване на психичното здраве има шанс постепенно да започне овладяване на критично високата агресия, алчност, недисциплинираност, безотговорност, неморалност, корупция и нехуманно отношение на възрастните, отговорни за децата на обществото. Защото децата много скоро също започват да създават деца и да стават възпитатели под една или друга форма, в една или друга роля.

Наложително е специалистите психолози, психоаналитици, психотерапевти, стоящи сега на много заден план на сцената на живота, организирано (от държавата и от неправителствения сектор) да се включат активно навсякъде, където е възможно, в укрепването на психиката на българина превантивно, стабилизиращо, отрезвяващо, насочващо,

възпитаващо преди да е станало късно, както и преди настъпване на патологията, когато човек става пациент на психиатрите. Потенциалът на психологията стои неизползван поради консерватизъм и стереотипно мислене. Този дял от науката и по-широката медицина в областта на себепознанието, душевния мир и човешките взаимоотношения би могъл значително да подобри психическото здраве на нацията. А доброто психическо здраве е важна предпоставка за упражняването на отговорно родителство, както и обратното – отговорното родителство е предпоставка за добро психическо здраве на децата.

Все още не се отдава нужното значение на психосоматиката², разкриваща дълбоката и здрава връзка между психическото състояние на индивида и физическото му здраве. При недобро психическо здраве или душевно състояние на нацията, физическото ѝ здраве няма как да е цветущо, особено предвид състоянието на здравеопазването и други сектори от социалната защита. Впрочем, при недобър здравен статус на населението, излъченото от неговите среди малцинство, което управлява и взема решенията във всички органи и нива на властта, в стопанските дела и всички сфери на социалния живот, не би могло да изпълнява перфектно функциите си в интерес на нацията и в защита на общочовешките ценности именно поради собствения си недостиг на психическо здраве, причиняващо широко разпространеното нарушаване на етичните норми.

Съвместяване на грижите за децата с трудовата ангажираност

Друг аспект на отговорното родителство е поделянето на грижите и задълженията между родителите по отглеждането на децата и съвместяването им същевременно с техния професионален живот, израстване в кариерата, преодоляване на “стъкления таван” за жените. Стереотипите оказват силно негативно влияние върху поведението на майките и бащите в тези ситуации. Продължава да битува схващането за водещата роля на майката в отглеждането и възпитаването на децата. Този стереотип в остатъчни форми по наследство присъства и в нашето законодателство, въпреки отбелязването на сравнителен напредък в равнопоставеността на половете.

Има разчупване на статуквото, но все още равнопоставеност между жените и мъжете във всички области на личния и обществения живот не е постигната. Тази констатация, базирана на данни

² *psyche* (от гръцки ез.) – душа; *soma* (от гръцки ез.) – тяло.

от националната статистика, както и от тематични изследвания, е валидна за всички етноси в страната, включително и за българския, макар и в по-малка степен. Липсва познание сред широката общественост, че поведението на равнопоставеност на жените и мъжете е общочовешка ценност и че когато тя не е налична, от това страда и търпи загуби личността, семейството и цялото общество. Липсва разбиране, че поведението на равнопоставеност между половете е въпрос на духовно израстване и съзнание, надхвърлящо религиозните догми и канони, с които е била въведена неравнопоставеността, продължаваща да съществува и до сега. Не се осъзнава, че е въпрос на психическа уравновесеност или на здраво, некомплицирано его да приемеш човека от противоположния пол като равнопоставен.

Съвместяването на грижите за децата и други зависими членове на семейството, домакинските задължения, от една страна, и, от друга – трудовите ангажименти, напредването в професионалния и обществения живот би следвало да е еднакво възможно и за мъжа, и за жената. За поделянето на семейните и домашните грижи така, че никой от двойката мъж и жена, баща и майка да не е ошетен или облагодетелстван от съответната ситуация, като предпоставка се появява отговорното родителство в контекста на равнопоставеността на половете. Разпределението на социалните роли между мъжа и жената би било по-справедливо, ако отговорният баща се включва по-активно в отглеждането и възпитанието на детето от бебешка възраст до неговата зрялост. Така сегашният дисбаланс в разпределяне на родителските отговорности с по-голямо участие на жената-майка би се подобрил. При положение че жената-майка получи едно разтоварване, освободеното време и неизразходваната енергия тя би могла да вложи за подобряване на квалификацията, развитие на кариера или бизнес, участие в обществени дела или управление, както и за поддържане на личния тонус. Това е начин за постигане на икономическа независимост, получаване на по-високо възнаграждение, а с придобиването и на по-голям осигурителен стаж жената би си подсигурирала и по-висока пенсия, като функция от размера на доходите и продължителността на стажа.

Жените и мъжете не са равнопоставени в правата си да отглеждат децата си. Например бащите нямат право да получават обезщетение за периода до 9-месечната възраст на децата, независимо че те се осигуряват във фонд „Общо заболяване и май-

чинство” на ДОО. На практика това означава, че мъжете законово са изключени от възможността да отглеждат децата си до 9-месечната им възраст, което отразява един традиционно утвърден стереотип, че те не могат да заместят майката в този период. За мъжете не съществува отпуск за бащинство след раждането на детето, докато жените имат право на отпуск за майчинство.

Периодите, в които родителите отглеждат децата си, се признават за стаж за пенсия и двата пола привидно са равнопоставени в тази законова възможност. Абсолютната им равнопоставеност е нарушена обаче индиректно. В повечето случаи традиционно жените поемат отговорността да се грижат за децата и другите зависими членове на семейството. Отсъствието им от пазара на труда води до загуба на опит, квалификация и позиции, което от своя страна води до намаляване на доходите им и до по-ниски размери на пенсиите им.

Тази ситуация може да бъде променена, ако обществото е информирано за последиците от липсата на неравнопоставеност, ако държавата прилага целенасочена политика и адекватни мерки за насърчаване на равнопоставеността на двата пола и ако отделната личност в хода на собственото си развитие стигне до това съзнание и го претвори в лично поведение.

Синдром на родителското отчуждаване

Още един аспект на отговорното родителство или родителска отговорност е отдаването на нужно значение на синдрома на родителско отчуждаване (PAS – parental alienation syndrome). Синдромът на родителско отчуждаване като термин е въведен от американския клиничен и съдебен психолог д-р Ричард Гарднър, занимавал се дълго с бракоразводни дела и с последвалите проблеми на децата на разведени родители, които са въввлечени в семейни войни. В тях единият родител (съзнателно или несъзнателно) иска да накаже другия, като му отнеме възможността да се вижда и да общува с детето, да участва в живота му след раздялата. В много страни на Западна Европа съдебната система и работещите с деца социални служби са въвели мерки за идентифициране на синдрома на родителското отчуждаване. Води се сериозна дискусия и се правят законодателни предложения, за да може навреме да се реагира и да се предотвратят душевните разстройства при деца, станали жертва на PAS.

У нас юристи, социални работници и психолози – вещи лица в съда, често се сблъскват с формите на родителското отчуждаване и последиците им върху

разстроено детско поведение – агресивност, импулсивност, емоции на омраза и гняв към околните и себе си. Децата, жертва на PAS, са рискована група за развиване на агресивно или асоциално поведение – negliжиране на училищните занимания, употреба на наркотици, алкохол и пр. както начин за отреагиране на семейния конфликт.

Синдромът на родителско отчуждаване все още не се приема в България като форма на емоционално насилие върху детето, за да може то да бъде защитено по смисъла на Закона за защита на детето и правилника за прилагането му. Не фигурира и в наскоро приетия Закон за домашно насилие. Нужно е да се привлече вниманието на законотворците, законодателите, социалните работници, адвокатите и други ангажирани по тези казуси юристи и специалисти върху превенцията на разстроено детско поведение и поражения върху психиката на детето вследствие раздялата на родителите с последвала обработка на съзнанието на детето и отчуждаването му от страна на родителя, спечелил родителски права, или при който е останало детето след раздялата. Въпрос на отговорно родителство е детето да не бъде използвано за задоволяване на егоистични цели заради страхове, ревност, отмъстителност, комплекси за малоценност и пр. на родителя, при който е останало детето или на втория съпруг/съпруга. Въпрос на отговорно родителство е също така напусналият родител да се противопостави на развиването на PAS и да не допусне прекъсване на връзката си с детето в защита на своите родителски права и още повече – в името на най-добрия интерес на детето, гарантиращ включително и психическото му здраве.

Изхождайки от презумпцията за най-добрия интерес на детето и познавайки същността на синдрома на родителското отчуждаване, въпрос на родителска отговорност и зрялост е никой да не възпрепятства поддържането на нормални отношения и контактуване между детето и напусналия рожден родител, освен ако не е заплаха за него. За да се случи обаче това на практика, въввлечените участници в тези сложни взаимоотношения трябва да са психически здрави, с балансирано его, без комплекси и страхове. За да постигнат желаното състояние на духа си и да следват правилното поведение на разумни и цивилизовани хора, те могат да се опрат на помощта на специалиста – на психолога, или най-малкото като се запознаят с подходящата литература за сдобиване с познание по тези изключително важни въпроси, да променят поведението си в благоприятната посока.

Необходима е промяна в Семейния кодекс така че да се предвидят превантивни мерки за закрила на детето и в смисъла на нормалното му психическо развитие след раздяла на родителите, за да не се допуска PAS. За съжаление не само обикновените граждани, но и българската правна система и юридическа мисъл сякаш все още са далеч от такова разбиране, макар че вече е приет европейски регламент, в който официално се въвежда понятието “родителска отговорност”. Това е Регламент (ЕО) №2201/2003 на Съвета: Относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и дела, свързани с родителската отговорност. Регламентите, които са ясни, точни и безусловни, могат да имат хоризонтален и вертикален директен ефект. Регламентът установява нормативни принципи, определя абстрактно условията за приложение и формулира произтичащите правни последици. С влизането му в сила той става действащо право както за държавите членки, така и за лицата. В този регламент се въвежда терминът “Родителска отговорност” – “родителски права и задължения” – чл. 2, т. 7 (всичко без задължението за издръжка, осиновяване и др. – чл. 1, т. 3.). Но курioзът е, че в българското семейно право няма такова понятие, което да изразява по събирателен начин и правата и задълженията на разделените родители към децата и ще трябва да се въведе рано или късно.

В Хартата на основните права на Европейския съюз се казва, че при всички действия, които предприемат публичните власти или частни институции по отношение на децата, от първостепенно значение е да се има предвид най-доброто в интерес на детето.

Отговорното родителство – фактор за икономическо развитие

Отговорното родителство е фактор за икономическо развитие, доколкото от него зависи създаване-

то на качествен човешки потенциал, необходим за пазара на труда, за разумни управленски дейности на всички нива, както и за морално издържани решения в правосъдието. Родителската безотговорност причинява психически разстройства, създава условия за поддаване на зависимости, девиантно поведение и ограничава децата за нормално социализиране, развитие и успех в живота.

От отговорното родителство зависи децата да получат образование, професионална подготовка и трудова заетост. Спирането на деца да посещават училище, както и ранното отпадане от образователната система, е типичен случай на родителска безотговорност, особено сред ромското население. Това е случаят, при който липсата на отговорно родителство директно въздейства негативно на обществения живот, като създава необразовано поколение, неспособно за реализация на пазара на труда и създаващо всякакви проблеми на обществото.

Отговорното родителство е възможно, ако е осъзната неговата ценност и потребност от такова, и съответно – ако е осъзната вредата на безотговорното родителство. То е възможно при наличие на отговорна държава, отговорни институции и отговорни индивиди.

Макар че е наше удоволствие, задължение и грижа отглеждането и възпитанието им, нашите деца не ни принадлежат. Те принадлежат преди всичко на себе си, както и на обществото, като негови граждани. А при разширяващата се глобализация ще се превръщат все повече в граждани не само на обединена Европа, но и на света. И навсякъде ще са добре дошли, когато носят висок физически и духовен потенциал, за който една от предпоставките е наличие на родителска отговорност.

ЕВРОПА – ПЕНСИОННИ НЕВОЛИ И РЕШЕНИЯ

Повечето европейски страни се сблъскват с този въпрос при наличието на застаряващо население и ниска раждаемост, пише ВВС, чиито кореспонденти в Европа разглеждат предизвикателствата при решаването на този проблем в осем страни членки на ЕС.

Щедрата до момента държавна пенсионна схема на **Италия** е изправена пред банкрут в рамките на следващото десетилетие, ако скоро не бъдат гласувани някои радикални промени. Скоро държавният пенсионен фонд на страната ще трябва да плаща на пенсионерите повече, отколкото получава годишно като принос от все по-намаляващата работна сила. По думите на управителя на централната банка на Италия Марио Драги през 2007 г. броят на италианците над 60 години се равнява на 42% от работещото население, а до 2020 г. ще достигне 53%.

Ако правителството не вземе мерки, младите хора, които сега се включват в работната сила, ще трябва да плащат 127% от заплатата си през следващите 15 години, за да могат да получават същите приходи като настоящите пенсионери. В момента пенсионната възраст в страната за жените е 55 години, а за мъжете – 57. Според реформите, приети от правителството на Романо Проди, тази граница постепенно ще се увеличава всяка година до 2014 г.

Във **Франция** президентът Никола Саркози е решен да направи основна ревизия на щедрата социална система и да намали държавните пенсии, тъй като хазната е на „червено“. Един от всеки четирима в страната работи в обществения сектор. Франция има едно от най-ниските нива на трудова сила в света, като едва 41% от възрастното население работи и изключително малко служители на възраст между 55 и 65 години все още работят. Въпреки че има едно от най-високите нива на раждаемост в Европа, Франция, като други европейски страни, е изправена пред проблема на застаряващо население.

Пенсионната реформа от 2003 г. даде приоритет на увеличаването на пенсионната възраст, за да се

финансира системата в дългосрочен план. Сега пенсионната възраст е 65 години за някои групи, а служителите в държавния сектор трябва да работят поне 40 години вместо 37,5, за да имат цялостни пенсионни права. Саркози възнамерява да придвижи още нещата чрез реформа на “специалните пенсии”, които са привилегия в момента на някои публични сектори.

Великобритания преминава през най-големия „трус“ в пенсионната система от 50 години. В отговор на растящата продължителност на живот и понижаващите се нива на пенсионни спестявания, лейбъристкото правителство преразгледа пенсионната система. В резултат на това възрастта за държавна пенсия ще се увеличава постепенно до 68 от сегашните 65 години в следващите три десетилетия. От друга страна, пенсиите ще бъдат увеличавани в съответствие със средната заплата, а не с инфлацията. Тъй като обикновено заплата расте по-бързо от цените, то пенсионната система на Острова ще стане по-великодушна.

В **Германия**, където раждаемостта е сред най-ниските в Европа, а хората живеят дълго, спорът за пенсиите наскоро се превърна в политически раздор. През март парламентът гласува увеличаване на пенсионната възраст от 65 на 67 години. Правителството се надява, че като задържа хората по-дълго на работа ще намали тежестта за държавните пенсионни фондове. Решението обаче беше силно критикувано от профсъюзи и групи, представляващи 20-те млн. пенсионери в страната. Към момента Германия има едно от най-високите нива на разходи за пенсии от 30-те страни членки на Организацията за икономическо сътрудничество и сигурност.

При силния ръст в цените на имотите в **Ирландия** през последното десетилетие мнозина ирландци видяха в недвижимото имущество подходяща инвестиция за пенсионирането си. Закупуването на къща в чужбина също стана популярно благодарение на растящата икономика. И тук обаче има

дебати относно бъдещите пенсионни изисквания и политика. Работната сила на Ирландия бързо се увеличи през последните 10 години, макар че при младо население над средното за ЕС страната няма да има скоро проблемите на останалите европейски страни. В момента държавната пенсия за служител, който се пенсионира на 65 години, е около 200 евро. Около половината от работещото население от 2 млн. души има и пенсионни източници.

Населението на **Унгария** застарява бързо. При ниската раждаемост се очаква страната да загуби 8% от населението си между 2000 и 2025, по последни данни на ООН. Едва около 60% от унгарците в работоспособна възраст действително работят. Последната голяма пенсионна реформа от 1997 г. създаде система от частни пенсионни фондове паралелно с държавния. Те обаче не се представят толкова добре, колкото мнозина се надяваха. По изчисления на експерти за последната година 150 хил. служители биха получили от тях по-ниски пенсии, отколкото от държавния пенсионен фонд.

Досегашните проекти за пенсионни реформи предвиждат постепенно увеличаване на пенсионната възраст до 2009 г. и по-строги условия при ранно пенсиониране. Нова пенсионна реформа вероятно ще бъде лансирана в началото на 2008 г. Една от опциите е пенсиите да вървят отделно от увеличението на заплатите и да бъдат прикрепени към инфлацията, която в момента е близо 9%. Друга идея е да се даде тласък на частните пенсионни фондове за сметка на държавния.

Пенсионната система в **Испания** е в процес на почти постоянна промяна от преминаването на страната към демокрацията в края на 70-те години. Населението на Испания е сред най-бързо застаряващите в Европа, а нивото на раждаемост е сред най-ниските. Освен това испанците като цяло живеят по-дълго от повечето европейци.

Резкият ръст в броя на жените и имигрантите в работната сила през последните десет години помага за плаща-

нето на пенсиите на тези, които се пенсионираат сега. Има обаче реални опасения, че средствата в обществената система може да се изчерпят през следващите няколко десетилетия, когато се очаква броят на пенсионерите да нарастне рязко.

Сегашното правителство по-скоро е готово да консолидира, отколкото радикално да променя настоящата пенсионна система, за да я защити от бъдещи заплахи. Много испанци държат на общественото финансираната пенсионна система, базирана на приноса на служителите и работодателите, и идеята за приватизация или за увеличаване на пенсионната възраст не е много популярна.

Компаниите и служителите могат да имат и имат отделни частни пенсионни фондове, но правителството настоява те да продължат по-скоро да допълват, отколкото да бъдат алтернативи на държавната система. Като част от настоящите промени правителството смята да създаде голям резервен фонд за случаи на бъдещ недостиг на средства. Предвиждат се също по-скоро насърчения, отколкото правила, които да насърчат хората да работят и след сегашната пенсионна възраст от 65 години.

В **Дания** има широк политически консенсус по въпроса, че пенсионната възраст трябва да се увеличи, тъй като населението застарява, а продължителността на живота се увеличава. Строгите имиграционни закони в страната в момента ограничават броя на чуждестранните работници. През 2006 г. датският парламент прие закон, според който пенсионната възраст ще бъде увеличена от 65 на 67 години. За да не се създаде финансова несигурност за засегнатите от закона, това ще стане постепенно с увеличения на възрастта с половин година през 2024, 2025, 2026 и 2027.

Законът обаче по принцип е с „отворен край“ – ако продължителността на живота продължи да расте, политиките са се споразумели пенсионната възраст да следва този процес, отново с времеви буфер, така че засегнатите да имат време да се подготвят във финансово отношение.

ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА В ЛАТВИЯ

Илеана Стоянова, в. “Застраховател”

Стартирайки през 1991 г., системата за социална защита в Латвия постоянно се адаптира към нови процеси и условия в икономиката и социалния живот, свързани с прехода от централизирана планова икономика към пазарна. Социалното осигуряване заедно със социалното подпомагане и универсалната система за държавно подпомагане се очертаха като най-подходящите методи за организиране на социалната защита в Латвия. Десет години по-късно може да се каже, че реформите в тази област са почти завършени, като в същото време е ясно, че социалноосигурителната система се нуждае от бъдещи подобрения.

Кратка история на пенсионното осигуряване

Първият опит за реформиране на пенсионната система в Латвия, наследена от периода “СССР”, бе приемането на нов Закон за държавните пенсии в края на 1990 г.

Законът влиза в сила от 1.01.1991 г. Всъщност той е базиран на същата социалистическа система, изградена на принципа *pay as you go* (разходопокривния принцип), и по същество е бил дори по-щедър от стария закон. Законът обещава прекалено високо равнище на пенсиите и по тази причина е бил широко подкрепен от различните социални групи. В него съществува баланс между равнището на пенсиите и финансовите възможности (стабилността) на бюджета. Това всъщност е доста слаба страна. Законът не се е придържал към изискванията на демографската ситуация и новите икономически процеси, характерни за периода на преход. През 1993 г. вече става ясно, че заради финансовите ограничения е невъзможно да бъдат спазени обещанията, които са дадени на пенсионерите.

С цел да бъдат съкратени разходите изпълнението на закона е преустановено и от 1.11.1993 г. са въведени временни правила за изчисляването на

пенсиите. Всъщност това означава въвеждане на пенсии, еднакви за всички. Общата сума на пенсията се калкулира от базовия период, еднаква за всички, и малка допълнителна пенсия, зависеща от стажа на всеки пенсионер. Продължителността на стажа (респективно периодът на осигуряване) е имал много малко влияние върху сумата, получавана като пенсия. И естествено тази система е оценена като несправедлива. Всеки, който е работил дълъг период преди 1991 г., е очаквал да има своя принос към развитието на страната (дори ако страната не съществува повече). Въпреки това първият закон за държавните пенсии, приет в Латвия, сега се квалифицира като поредния лош опит, който обаче е много важен и показателен при по-нататъшното развитие на пенсионната система. Това е първоначалният опит на латвийските социалноосигурителни специалисти за въвеждане на правна рамка и финансови прогнози в тази сфера. Важността на това да се правят правилни дългосрочни разчети се доказва напълно ясно.

Следващият етап от пенсионната реформа стартира през 1995 г., когато е решено да се въведе тристълбова пенсионна система. До 1998 г. и трите стълба на пенсионната система са вече действащи.

Преходните правила, включени в закона за държавните пенсии, са въведени с цел да се изчисли натрупаният пенсионен капитал за хора, които се пенсионират по време на преходния период и които до 1996 г. са акумулирали нищожен пенсионен капитал в техните индивидуални пенсионни сметки. Тези правила са силно критикувани от неправителствените организации, политическите партии и пенсионерите. Законът е изменен 9 пъти до 1996 г. Промените са предимно в преходните правила, а не в основните идеологически принципи. Основните идеи на поправките в правната рамка са: първо, да се ограничи огромната разлика между големите и

малките пенсии, и второ, да осигури по-голяма сигурност на хората, чиито пенсии са били изчислени по преходните правила и са били доста ниски. С цел тези правила да станат по-приемливи от 1997 г. мерките за социална защита са включени постепенно в закона. Тези мерки също са предназначени да изгладят разликата между ниските и високите пенсии.

Какво се променя?

Средният осигурителен доход в страната се използва за изчисляване на пенсията, ако човекът има стаж повече от 30 години и неговата индивидуална средна заплата през 1996–1999 г. е била много ниска или той не е работил в споменатия период.

Правилата за индексирание на пенсиите са приложими само за малките пенсии до 1998 г. Само пенсиите на лицата, които получават по-малко от 150 лата (253 евро), се индексират.

От 1.10.2002 г. пенсии, по-малки от 90 латвийски лата (152 евро), се индексират с индекса на потребителските цени и индекса на заплатите. Пенсии от 91 до 150 латвийски лата се индексират с индекса на потребителските цени.

Размерът на минималната пенсия се определя съгласно продължителността на трудовия стаж:

- от 10 до 20 години – 33 лата (56 евро);
- от 21 до 30 години – 39 лата (66 евро);
- 31 години и повече – 45 и лата (76 евро).

Поправките, изискващи допълнителни финансови ресурси, се балансират от мерките, ограничаващи индексацията на високите пенсии.

Промените, приети преди парламентарните избори през 1998 г., правят закона за държавните пенсии по-справедлив за хората, които са получавали пенсии, изчислени преди 1996 г., и не са могли да се възползват от възможностите, дадени от новия закон.

Според промените “старите” пенсионери, които са работили три години след 1996 г., можеха да кандидатстват за преизчисляване на пенсията съгласно правилата на новия Закон за държавните пенсии. Хората, които са имали и висок размер на осигурителния доход през периода 1996–1999 г. и са искали преизчисление на пенсията съгласно новия закон, са получили пенсии значително по-високи от старите.

Индексът, въведен през май 1998 г., за пенсиите, отпуснати преди 1996 г., е значително по-висок от индекса, прилаган за новоотпуснатите пенсии. Това не е било съобразено с ръста на инфлацията. В резултат разходите за пенсионни плащания се

увеличават значително. Скоро след изборите бюджетният дефицит принуждава правителството да предложи на парламента да отреже разходите, като въведе отново предишния статус и наложи няколко ограничения, например ограничение на правото работещи пенсионери да получават пълния размер на пенсията. Към 1 септември 2002 г. в страната е имало дефицит в размер на 3,4 млн. лата.

Друг проблем е размерът на пенсиите. Средният размер на пенсията се увеличава – от 46,30 лата (78 евро) през 1997 г. до 60,50 лата (102 евро) през 2001 г.

Коефициентът за изчисляването на пенсиите за старост е сравнително стабилен и е приблизително 40% от средния осигурителен доход (в страната). 47% от отпуснатите пенсии за старост през 2001 г. са с минимален размер. Това показва изключителната важност на мрежата за социална защита, спомената преди това.

Схемата на обезщетенията за безработица е въведена през 1992 г. с цел да осигури социална защита за хора, които са загубили работата си по време на икономическата криза в началото на 90-те години.

През 1996 г. тази система е реформирана съгласно принципите на социалното осигуряване и новият закон за осигуряване при безработица влиза в сила.

Размерът на обезщетенията зависи от размера на вноските, направени за социално осигуряване (с лимитиран максимален размер) и продължителността на осигурителния стаж. Лица, които имат осигурителен стаж поне една година и които са плащали своите вноски поне девет месеца през последните 12, преди да станат безработни, имат право да получават обезщетения за безработица. Законът е приет в края на 1999 г. и влиза в сила от началото на 2000 г. Основният принцип на системата според закона е да се създадат стимули за безработните да се върнат към пазара на труда възможно най-бързо и да се ограничи доброволното напускане на работни места.

Принципите са следните:

Обезщетението за безработица се плаща в продължение на девет месеца и размерът му се ограничава постепенно, ако се плаща повече от три месеца. Плащането на обезщетението се преустановява за два месеца, ако лицето, регистрирало се като кандидат за обезщетение, е напуснало своята работа доброволно.

Безработните лица получават помощи за квалификационни курсове и се заплащат част от транспортните и режийните им разходи за времето, в което те участват в тях.

Безработните лица получават поне минимална заплата, докато са ангажирани в платени програми за временна заетост.

Безработните лица, които получават обезщетение за безработица, имат стимули да приемат краткосрочни трудови договори и да запазят правото си да получават обезщетения, ако договорите им не бъдат продължени.

Социалното осигуряване срещу професионалните болести и злополуки е напълно нов клон на социалното осигуряване, въведен през 1997 г.

Новият закон за задължително социално осигуряване за професионални заболявания и злополуки е приложим за лица, които са били осигурявани съгласно условията на новия закон и които са страдали от професионално заболяване или са претърпели трудова злополука след началото на 1997 г. Преди това работниците са имали право да получат компенсации от техния работодател в случай на професионално заболяване или злополука по реда на

гражданското законодателство и съгласно мерките, одобрени от Министерски съвет.

Фактът, че работодателите са били включени все още в осигуряването на защита в случай на професионално заболяване или злополука, е бил основа за надигане на социални проблеми във времето на икономическия преход. Много хора, които са имали право на обезщетения, не са ги получавали, защото техният бивш работодател е фалирал или просто е изчезнал. С цел да се реши проблемът в бъдеще и за да се осигури адекватна социална защита, е взето решение да се създаде гаранционен фонд за тези случаи. Той е започнал работа от 1.01.2003 г. Финансовият ресурс се акумулира постепенно, за да покрие разходите, необходими за задоволяването на претенциите на работници, които са работили в компании, които вече са в несъстоятелност.

Отношението на латвийските пенсионери към пенсионната система и днес все още е негативно. Резултати от проучване, проведено от експерти от Латвийския университет и представители на Федерацията на латвийските пенсионери през 2000 г., показват, че повече от 90 на сто от запитаните не получават достатъчно средства от социалното осигуряване и са принудени да разчитат на помощ от други източници.

Повече информация за социалното осигуряване и пенсионната реформа можете да получите от страниците в Интернет на:

Национален осигурителен институт

www.nssi.bg

Министерство на труда и социалната политика

www.mlsp.government.bg

Комисия за финансов надзор

www.fsc.bg

*Проект "Пазар на труда"
към Американската агенция за
международно развитие*

www.pension.bg

*Редакцията очаква от читателите на Бюлетина на НОИ
мнения и предложения за материали на адреса на редакцията:*

*1303 София, бул. "Ал. Стамболийски" № 62-64
Тел: 02 926 1010; 02 926 1028
Бюлетинът се разпространява безплатно.*